

Pravda a politika o Habeši

Nelze říci, že by válka, která se snad již v nejbližších dnech spustí ve východní Africe, nebudila zájmu v naší veřejnosti. Především každá válka je vážná věc. Začne-li se jednou, nikdo nemůže říci, kde se skončí. Ostatně je dosud v dobré, ale neblahé paměti, že kdysi se také napřed válčilo v Africe, ale hned potom na Balkáně, a zase hned potom v celé Evropě a v celém širém světě. Zde lidový instinkt reaguje rychle a neklamně. Reaguje také tak ve svých sympatiích a antipatiích, tedy ve svém úsudku, se kterým je hned hotov, neboť je s citem tožný.

Politika je ovšem něco docela jiného. Těžko říci, zda lepšího či horšího. Jisto je pouze tolik, že se rozhodně neřídí a nesmí řídit instinktem, ani citem, ani mravním citem. Politik musí se řídit rozumem, jinak nezbytně ztroskotá. To platí právě tak o tom, kdo se chápe iniciativy, jako o tom, který se musí stavět k tomu, co už je v běhu, ať již se tomu chce stavět do cesty či se vyhnout. To vše je věcí výpočtu. Tím neříkám, že by mravní soudy neměly v politice místa, nutno je pouze rozlišovati od soudů účelových. Vidím-li někoho, že se topí, nebudu na pochybách, že mu mám pomoci, ale při následující otázce: jak, musím vzít v úvahu, zda umím plavat.

V případě habešském pěstuje se mnoho sofistiky v diplomacii i příslušném tisku. Mussolinimu a Itálii se právě vytýká, že jí pěstují málo. To je cynismus, nezdvornost a přímo mezinárodní nebezpečí, poněvadž špatné příklady a výklady kazí mravy, zvláště když už nebyly beztak dobré. Nakonec podařilo se Duceho přece jen pohnout, aby šel do Ženevy, místo pouze před soud boží, a docela formálně žaloval, byť i na nebezpečí, že to bude vypadat jako když vlk žaloval na beránka. To vše jsou prostředky mezinárodní diplomacie, které nutno posuzovat shovívavě. Umožňují nám nenápadné přechody, tiché klouzání od jedné protikladné životní pravdy ke druhé, nebo od jednoho životního klamu ke druhému. Jsou to politické konvence jako jsou konvence společenské. Soukromě můžeme si říci leccos — i o politice a vysoké politice. Jen se nesmíme pokoušet podle toho jednat, nechceme-li se náhodou stát politickými reformátory, proroky nebo Dony Quijoty.

Já nechci po tomto úvodu vám nyní dokázat, že Habeš je ve skutečnosti přepadeným malým národem, jež je naší povinností podle úmluvy Společnosti národů bránit — jen že si to nemůžeme dovolit, poněvadž Itálii potřebujeme, Francie se s ní už daleko pustila, košile je nám bližší než kabát atd. Pravda totiž není jednoduchá. Habeš je ohromná, téměř liduprázdná země. Měří asi 1,200.000 km² (je tedy velká jako dvě Francie nebo tři Itálie, nebo osm našich republik) a je obydlena asi 6—8 miliony obyvateli. Všechny odhady jsou nespolehlivé, neboť není

habešského národa, usedlého, kulturně a rasově jednotného. Bydlí tu několik kmenů, z nichž vládnoucí, Anihara, je původu hamitsko-semitského, náboženství koptického (úpadkové antické křesťanství), vládní zřízení je feudální, společenské zřízení patriarchální, s nezbytnou basí otrokářství. To si ovšem nelze představovat podle chaloupky strýčka Toma. Je to prostě velmi primitivní hospodářství a jeho přirozená forma. Vedle vládního a reprezentačního kmene je zde řada jiných, více či méně autonomních, rovněž bojovných, se zřízením feudálním, náboženství z valné části islamského, pak množství různých kmenů docela divokých, nomádů ze stepí a pouští habešských okrajů. Je to zkrátka docela panenská země, která by se byla dávno stala kolonií některé velmoci, kdyby nebyla tak odlehlá a nepřístupná, neboť o jejím bohatství vzácných hornin a plodných vysokých planinách s podnebím bílým lidem snesitelným šly dávno světem báječné zvěsti. Itálie domnívala se již na počátku devadesátých let minulého století, že je Habeš její. Ale chytrý něguš Menelik využil nejprve její pomoci, aby ovládl rozháranou zemi, a pak zapřel, že přijal nějaký protektorát. Když tomu Italové nechtěli rozumět, potřel důkladně jejich expedici u Adui (1896), kde tisíce evropských těl pokrylo půdu, ubodáno oštěpy divochů, jak se ještě mnozí pamatujeme z dětských let na hrůzostrašné obrázky tehdejších „Illustrovaných kurýrů“. Špatně připravený a vedený podnik liberální Itálie skončil tedy bídně ještě před tím, než úspěšně dokončili své koloniální panství v Africe Francouzové a Angličani. Možno tedy říci, že nikdo jim za to nemůže, že se nechali v kolonizaci porazit, zatím co jiní vítězili, ale pak Mussolini může dnes zas jistým právem chtít smazat „hanbu od Adui“.

Bude šťastnější, obratnější, silnější? Nepodceňuje také Habešany? Kdo ví? Jisto je tolik, že on připravil svou akci pečlivě už zdaleka a nejen vojensky, také diplomaticky, proto tu máme dnešní mezinárodní situaci, a dále, že v neposlední řadě byl k vystoupení pohnut právě tím, že také nynější něguš, Hailé Sélassié, bývalý ras Tafari Makonen, je rovněž nevšední osobnost, která hleděla učinit ze své země skutečnou domorodou velmoc — opírajíc se o Japonsko — a možná, že pro vzdálenější budoucnost dalo by se opravdu mluvit o ohrožení italských kolonií. Habeš totiž nemá moře. Je to vyložené vnitrozemský horský stát, takové velké africké Švýcarsko, oddělené pouštěmi a propastmi od pobřeží. Jako „velmoc“ musila by však moře mít, a usilovala o to dávno. Břehy obsazené na severovýchodě i jihovýchodě Itálie, lákaly jí pak jako místa nejslabšího odporu! Mussolini tedy podnikl svou opožděnou kolonizační kampaň trochu také jako válku preventivní. Ukazuje se však za těch čtyřicet let, co Italové po prvním nezdařeném pokusu zaháleli, se mnoho změnilo. Vznikla Společnost národů a Anglie vybudovala své přímé spojení Cairo—Cap. Má, po zabrání německé Východní Afriky, jednotné území po celém východě

kontinentu, jako Francie má západ. Državy jiných států jsou pouhými enklavami v panství těchto dvou velkých. Při tom nabyla Anglie zvláštních zájmů a valného vlivu i v Habeši. Itálie a Mussolini sám také tyto skutečnosti dlouho respektovali. Habeš byla v roce 1923 uvedena do Společnosti národů z iniciativy francouzské, ale za souhlasu italského a proti hlasu Anglie. To znamená, že Mussolini tenkrát ještě na výboj nemyslel a ještě mnohem později, roku 1925 a 1928 chtěl s Habeší vyjít po dobrém. Právě tak s Anglií. Smlouvou z r. 1925 dělil se s ní o vliv v zemi, jejíž integrita a nezávislost měla být zachována, v r. 1928 sjednával s Addis Abebou přátelskou a arbitrážní smlouvu. Proč se italská politika k Habeši od té doby změnila? Je to vzrůst italského imperialismu či habešské „xenofobie“, t. j. odporu a podezření, vůle k svobodě a vlastní síle? Patrně obojí? Co tady dělat? Kde je pravda?

●
Naše sympatie mohou být na straně být „černého“ a značně jiného, barbarského a „otrokářského“ národa. Ale Itálie má nárok, aby její zájmy a kolonizační plány byly tak respektovány jako jsou u jiných. Dobrá, ale zbývá ten způsob: likvidování Společnosti národů, trhání smluv, zesměšňování mírumilovnosti a celá ta filosofie síly a růstu, která se tak znamenitě hodí Němcům a jde přímo proti všemu, čemu my věříme — a co také potřebujeme. Zde není ani pochybnosti, ani různých výkladů, zde nepomůže také žádná diplomatická sofistika i když se Mussolini nakonec této hře podřídil, nepomůže Společnost národů, i když pomůže politice státní raisony od jednoho roku ke druhému. Společnost národů nepřezíje tuto krizi bez důkladné přestavby. Bude nutno přiznat, jak na tom vlastně jsme, a omezit se na to, co dovedeme. O tom bude třeba mluvit zvlášť. Prozatím stačí uvědomit si jedno. Nového se nestalo nic a pokud na nás jest, nemůžeme být překvapeni. Nevíme teprve od včerejška, že Společnost národů není s to provést t. zv. sankce, t. j. obhájit nezávislost kteréhokoliv člena, ze svých vlastních prostředků. Právě proto jsme dělali Malou dohodu a sjednali Spojenectví s Francií a nyní i Ruskem. Společnost národů může jen stanovit, kde je vina, odkud přichází útok a doporučit pomoc pro napadeného. To znamená, může dát oprávnění k válce obranné, zjednat mravní ospravedlnění a satisfakci. A to nám také stačí. Potřebujeme jen, aby neutrálové, zejména Anglie, nešli proti nám. O ostatní se postaráme se svými spojenci. Právě proto, že věci takhle vypadají — a vypadaly od počátku — pracovali jsme už roku 1923—24 na ženevském protokolu a pak na paktech regionálních, abychom měli vždy pohotově rameno spravedlnosti k provedení ženevského nálezu. A právě proto se Angličani, kteří vždy odmítali angažovat se dále od Rýna a přijímat těsné závazky vůbec, nemohou dnes divit, že jim dnes nejsme k dispozici pro integrální provedení paktu, ačkoli víme, že by se provést měl. Jsme k Habeši asi v podobném poměru jako jsou Angličani — řekněme přímo — k nám. Jako by oni nechtěli obětovat kosti ani jednoho granátníka za obhajobu pochybných pro ně a lhostejných hranic střeoevropských, ačkoli aplikace článků 10., 15. a 16. Úmluvy by tu byla také zřejmá, nechceme také my se angažovat někde ve východní

Africe, která je nám Hekubou. Celkem lze tedy naše stanovisko shrnout tak: italský postup nutno se stanoviska Společnosti národů odsoudit, stavět se jeho provedení však aktivně v cestu nemají evropské státy nikterak zapotřebí, poněvadž samy také nemohou spoléhat, že by jim státy zámořské v obdobném případě pomohly. Zvláště když by to bylo spojeno s neúměrnými škodami a nebezpečím pro mír v Evropě, kde by válka také byla něco docela jiného než nějaká expedice do afrického vnitrozemí, jakých Evropa za věku prosperity zažila bez počtu. Tedy jen nepřehánět a neztrácet pevnou půdu pod nohama.

Rudolf Procházka.

poznámky

Špásy o věcech příliš vážných

Sensační růžový tisk, když letos v létě vypustil už celou zásobu svých prázdninových kachen, neostýchal se sáhnouti do sféry, ve které i jiní průměrně slušní žurnalisté se zdrží jakýchkoli výmyslů: počal psáti o osobě budoucího presidenta republiky. Nehledíme-li ani na to, je-li vůbec místné, vkusné a časové, aby osoba příští presidentské kandidatury byla dnes tiskem uvažována, chtěli bychom, aby jedna věc — nejen nyní, ale kdykoli příště — byla všeobecně uznána za platný axiom: Presidentský úřad byl naší ústavou a prvním svým nositelem vybudován tak, že je to úřad politicky vlivný; že to není fasáda a příkrasa. A dobře tak. Dnešní doba volá po vlivné hlavě státu ještě více, nežli doba, ve které ústava byla sepisována. Úřad československého presidenta není funkcí pro nepolitické grandseigneury, pro osoby jen společensky reprezentativní, a nic více. Úřad tento, jak jej dnes máme a jak ho potřebujeme, jest úřad pro silné politiky velikého formátu, kteří mají širokou autoritu doma, a které zná a jichž si váží i cizinec. Ať jednou, až nadejde čas, bude druhým presidentem republiky ten či onen; jisto jest, že jím musí být osobnost tohoto typu; jinak, kdybychom odejmuli všechnu sílu a vážnost tomuto ústavnímu orgánu, v němž je u nás demokraticky personifikována myšlenka státní jednoty, mohlo by se velmi státi, že by reakcí na to ve veřejnosti bylo volání po státní jednotě nedemokratické. Politicky slabý prezident byl by snadno předchůdcem fašistického totalismu. To jsou všechny vážné věci, s nimiž se nešpásuje. A špásováním je, jestliže řečený senační tisk trousil do světa kombinace, že některé kruhy nabízejí presidentskou kandidaturu prof. Pekařovi, či dokonce skladateli J. B. Foersterovi. Zajisté si obou těchto pánů vážíme při nejmenším tolik, jako autoři oněch zpráv. Ale že nejsou politickými osobnostmi toho druhu, po jakém presidentský úřad volá, to oba pánové velmi rychle sami potvrdili, když v zápětí ony bláhové zprávy dementovali. -Ta-

Stíny v Jugoslavii

Dnes, kdy v Jugoslavii stále jasněji nabývají vrchu demokratické tendence ve vnitřní politice, je možno promluvit si otevřeně o některých věcech.

Předně: dostalo se zadostiučinění demokracii. Král Alexandr zavedl 9. ledna 1929 diktaturu jistě s dobrým úmyslem, ale vojenská a policejní vláda „silné ruky“ se nakonec přece jen ukázala neschopnou řešit trvale těžké problémy. „Řešení“ se mnohdy omezilo na jednoduché zakázání; sporné národnostní a sociální otázky se prohlásily za neskutečné, zrádčovské a škodlivé, potlačily se. Zevně bylo vše v pořádku, noviny i spolky patričně seřizeny a oficiálně se všude tvořila t. zv. integrální Jugoslavie a jediný národ. Každý, kdo zná různorodou strukturu národního, hospodářského i kulturního života jednotlivých krajů, utvářenou odlišnými vývoji dějinnými, pochopí, že podobná fašistická přímočarost, jen zdánlivě energická, nemohla uspokojivě rozluštit příliš složitý komplex otázek. Kdo měl příležitost pozorovat ovoce této vlády v názorech a požadavcích lidu, osobně, měl dojem státu podzemně nevyrovnaného, zmateného. Ten dojem mu zůstal i po pochybných květnových volbách (provedených ještě pochybněji) a jestliže opoziční všichni opatření a u nás zcela nepředstavitelné metody vlády soustředila přes milion

hlásit, věděl už každý, kolik uškodilo. To, co se hovořilo v chorvatských krajích, by nesnel papír časopisu. Tlak nabitého osvícení si vynutil vládu Stojadinovičovu a na ní je, aby svůj program demokratisace vnitřního života provedla důsledně, poctivě a spravedlivě. To, co dřívější vlády činily, plynulo příliš z vědomí neodpovědné moci a bylo často, řekněme upřímně, poněkud nešetrné, balkánské. Vyvolávalo to podzemní protivník, jenž došel svého výrazu v mnoha selských i studentských bouřích, v četných procesech a hlavně v oně mravenčí politice lidu od hlavy k hlavě, již nelze podečňovat.

Dnes se tedy hledá i tvoří volnější ovzduší, demokracie. Je to poučení, jehož by si měl náš tisk lépe všimnouti. Otevřeně řečeno: po celou dobu zmíněného vývoje držela se naše žurnalistika až příliš loyálně, shovívavě a bezbarvě. Nepatřilo se to v době, kdy kolem padaly demokracie, kdy zdvíhal hlavu náš fašismus (který, mimochodem, často operoval s „vlasteneckými a slovanskými hodnotami“ jugoslávského totalismu), bylo třeba více demokratické páteře i vůči přátelům. Přátelství nevyklučuje oprávněnou kritiku a přímá slova, je to vždy lepší než slepé přitakání nebo mlčení, které se při změnách chování druhého stává nedůsledným, ba někdy až zavání směšností a podlízalstvím. V „Lidových novinách“ kdysi sám Seton Watson pozvedl hlas proti metodám jugoslávské diktatury, bylo potřeba bedlivěji sledovat tyto události a čerpat z nich poučení pro naše poměry.

Nebylo by to vměšování či neloyální pomlouvání, soudní Jihoslovane by to jistě přijali s pochopením. Ostatně jihoslovanské noviny se držely mnohem neostýchavěji u příležitosti našich voleb (na př. Henlein, slovenská otázka atd.). Tu je nutno navázat na bolestnou skutečnost, která se dotýká každého Čechoslováka a věřím, že i dobrého, uvědomělého Jihoslovana: je to šíření germanofilství. Je těžko říci, jak se německým námluvám vedlo na vůdčích místech, jistě ne valně, ale horší jsou proudy ve veřejném mínění, u intelektuálů i v lidu. Je nutno žít v Jugoslávii déle, v jádře samého prostředí, aby se to znatelně ucítilo. Kdo nebyl jen cestujícím, přestává před tím faktem zavírat oči. Mnohý průměrný Jihoslován hubuje na Francii, nenávidí Itálii a obdivuje Německo pro jeho techniku, energii a teď bohužel i pro Hitlera. Vidí v něm vzor silné vlády (zvlášť imponuje odmítnutí placení válečných pohledávek, jimž byla i Jugoslavie postižena), věří, že symbiosa německého průmyslu a jihoslovanského zemědělství by prospěla, a dál a dál je možno uvádět teorie až neuvěřitelné. Kdo zná oslavné zacházení s rakouskými hitlerovci, kdo viděl jejich odplutí německými parníky ze Šušaku, ty cigarety, víno a hudbu, již je občané uctívali, ten to pochopí. To obdivování a volání slávy kdysi Röhmovi v Dubrovniku, nedávno Goeringovi, kterého vítaly v Dalmácii i obecní úřady a korporace, kterému bělehradská ulice pořádala oslavy, to a mnoho podobných, stejně závažných událostí to dosvědčují. Žije-li člověk v Jugoslávii a vidí, že příklad některé odborné školy vůbec neoslavily narozeniny našeho presidenta, kdo si pamatuje umístění článků o něm v některých novinách, kdo slyšel častěji nářky o „baťovcích“ a „slovanských židech“, nebo třeba i výpad jedné sportovní rubriky u příležitosti tenisového utkání v Praze, ten ví, že podobné prvky ve veřejném mínění není radno podečňovat. Boli to dvojnásob, uvážíme-li, jaké pozornosti i nadšené účasti se dostává všemu jihoslovanskému u nás.

Budíž to vše řečeno v zájmu obapolného přátelství, které se tak zbytečně kalí. Veřejnost, žurnalistika a zvláště vlivné organizace na obou stranách by měly více dbát na potírání těchto výstřelků a kazů, aby vzájemná atmosféra byla čistá, upřímná a proto i kriticky kontrolovaná. Každý Jihoslován musí pochopit, že Německo po Anslussu by bylo na hranicích Jugoslavie právě tak nebezpečné, jako je nám, to je nutno dnes nejen oficiálně, ale i občanstvu dokázat. V Jugoslávii je hodně svědomitých a nám oddaných lidí, kteří budou rádi spolupracovat. Ve tvořící se jugoslávské demokracii je to naléhavá i možná práce a bylo pochybené, nepřiznat kazy, jde-li o jejich nápravu a nebyt důsledně kritickým a demokraticky nahlížejícím i k přátelskému státu a národu. J. K.

Brožurková aféra

ve slovenské Ľudové straně už se chýlí ke konci, a mladý poslanec Karol Sidor zbytečně v potu tváře své se namáhá psát odpověď. Rádi mu uvěříme, že dovede pořádně vynadat anonymním autorům brožury, a jeho posice je velmi usnadněna právě tím, že má co dělat s anonymem. Při trošce obratnosti dovede dokázat, že černé je bílé a že v Ľudové straně nejsou rozpory — nanejvýš snad jen diskuse. Nuže, nejde nám o to, co dokáže nebo nedokáže Karol Sidor, nýbrž o zjištění,

že celá brožurková aféra byla plácnutím do vody, neboť ehce-li někdo dosáhnout nápravy, má to učinit jinými prostředky a zvláště nikoliv až po tom, když zjistil, že nárok na mandát patří ke skupině nadobytných pohledávek. V Ľudové straně je opravdu velmi mnoho věcí, které potřebují nápravy, a bude vítán ten, kdo s otevřeným hledím se postaví za heslo obrody. Chápeme, že není milé se vystavovat osobním útokům, poněvadž právě Sidor je mistrem v osobních útocích: jeho příští kritik zažije mnohou trpkou chvílí. Ale musí jednou být otevřený boj — dokud někdo ze zákulisí volá po nápravě, nelze očekávat, že se náprava sama dostaví. Cesta k čistě u luďáků může být jen jediná: přes presidium, místní organizace, výkonný výbor a sjezd strany. Co se neuskuteční touto cestou, nebude také trvalé. První průkopníci budou ovšem umlčeni, ale jest jejich věcí, aby se nedali umlčet.

Toto poučení je jediným kladným výsledkem celé aféry, a Sidorova odpověď snad nám ukáže ještě trochu špíny, ale nepoví nic věcného. Byl to boj o vliv a o mandáty, boj bezohledný a nekalý a nic jiného. Sidorovu brožurku dáme k té brožurce anonymní a obě zavřeme do šuplíku — obě budou časem zajímavým důkazem toho, jak se na Slovensku amatérsky politisovalo a budou odstrašujícím příkladem toho, jak se nemá dělat slovenská politika. V. V.

Nechme těch řečí!

Ať děláme ve veřejném životě cokoli, nic neobejde se bez „úvodního proslovu“, „slavnostní řeči“, kterou pronese „slavnostní“ a „chvalně známý“ řečník p. Tenaten. Řeč na začátku, řeč uprostřed, řeč na konci, jeden řečník za úřad, druhý za korporaci, třetí za úzký kruh známých atd. do nekonečna. Všechny ty řeči vypadají pak zpravidla tak: místo řečníka vidíme čtenáře, který s větší nebo menší námahou a obratností přečítá s papírků, na které si poznamenal, co by podle jeho mínění mohlo vypadati jako řeč. Pomůcek je k tomu dost: knížky s okřídlenými hesly a citáty, novinářské články, zapamatované řečnické fráze a gesta — a řeč je hotova, totiž: n a p s á n a. Čtete pak o ní, že byla sledována davy obecnstva za napjaté pozornosti všech přítomných, řečník byl často přerušován bouří potlesku a souhlasu, řečníkovi se gratulovalo, což bez brýlí mámení vypadá zase asi tak: organizace a korporace ti nakomandují, že se rozhodně musíš zúčastnit této na výsost důležité všennárodní a všekulturní události. Přijdeš, postavíš se, snažíš se poslouchat, ale za chvíli jsi již s myšlenkami někde na procházce a kroužíš kolem svých všedních starostí a plánů, protože jsi všechno to už slyšel ne stokrát, ale tisíckrát, a snad někdy i poněkud líp.

Kdy už s touto přetvářkou přestaneme? Kdy už tyhle řeči do prázdna přestanou? Copak musíme pořád něco oslavovat a při každé slavnosti musí být to duchamorné řečnění? Řeč není rozhodně pro všední den ani pro každý svátek a neděli. Ani výborný řečník by neměl s řečněním plýtvat. A když už řečnit, tak řečnit, ale ne číst! Bude pak hned těch řečí méně!

K. E.

literatura a umění

A. J. Urban:

Dva rozhovory s Charlie Chaplinem

Úvod, plný nesnází.

Dostat rozhovor s Charlie Chaplinem není maličkost. Už v New Yorku mě známí ubezpečovali, že se k Chaplinovi nedostanu. Daleko snazší je, říkali, získat interview s Rooseveltem než s tím slavným mužíčkem, který si zvláště v době filmování svého nejnovějšího snímku potrpí na samotu a přísnou odloučenost od světa.

Příznám se, že jsem bral tyto pochybovačné poznámky na lehkou váhu a že jsem si řekl: Však to nějak dopadne. Nechtělo se mi prostě věřit, že by Chaplin mohl dosti dobře odmítnout novináře, který k němu váží cestu přes evropský a americký kontinent a ještě přes celý Atlantický oceán. Ale v Hollywoodu jsem poznal, že

je to ještě horší než jak mi to líčili známí v New Yorku. Nejen že jsem se s počátku nemohl dostat k Chaplinovi, ale nemohl jsem se dostat ani k jeho řediteli. Dověděl jsem se, že má situace je naprosto beznadějná, jelikož přede mnou čeká na rozhovor s Chaplinem přes dvacet novinářů, které Chaplin nechce přijmout dříve než dokončí nový film, což lze čekat někdy v druhé polovině srpna. Pak, až ten film dokončí, odjede patrně hned na delší odpočinek, takže se na jeho přístupnosti příliš mnoho nezmění.

Jestliže jsem se tedy přece jen dostal k Chaplinovi, pak na tom mají zásluhu: Francis Lederer, dále Hollywood Plaza Hotel a telegraf. Nedělám si z vás legraci, to naprosto ne. Nikdy bych se byl k Chaplinovi nedostal, kdyby se nebyl za mě přimluvil Francis Lederer, český filmový herec, který, mimochodem řečeno, je v Americe velkou hvězdou, dále kdyby mě bylo nenařadilo poslat Chaplinovi telegram přímo do bytu s květinatým a drahým vylíčením nesnáží, do nichž jsem se dostal nepropustností zdi jeho studia a konečně, kdyby mě byli dobří známí neporadili, abych se přestěhoval do hotelu, který má pověst podniku, jehož dočasní obyvatelé jsou v každém směru „all-right“. Nebylo slýcháno, aby se kdy nějaký novinář ubytoval v hollywoodské Plaze a místní listy daly mě k mému největšímu překvapení takovou publicitu jako hostu tohoto hotelu, že má cesta k Chaplinovi byla rázem vydlážděna. Každému, kdo by chtěl jet do Hollywoodu a dobýt rozhovoru s Charlie Chaplinem, dávám nezištně tento návod k dispozici, při čemž ovšem nezaručuji, že se recept osvědčí i v každém dalším případě.

Můj rozhovor s Chaplinem měl předehru téměř dramatickou. Bylo to docela ve stylu amerických filmů, kdy v poslední chvíli přichází záchrana. Bylo to v pátek 19. července; a dva dny před tím jsem si v Hollywoodu vymkl nohu, což mě donutilo k odjezdu před lhůtu, kterou jsem si stanovil. A právě ten poslední den nahromadilo se mi několik návštěv, musil jsem ještě jednou do Disney studia a dostal jsem pozvání do Universal City. Právě, když jsem se belhal hotelovou halou k autodrožce, volali mě k telefonu. „Charlie Chaplin vás očekává ve dvě hodiny ve svém studiu.“ Rychlá jízda na jeden konec světa — k Mickey Mouse; cesta na druhý konec světa — do Universal City, kde jsem víc užil hádky s hlídači v bráně a s atelierovými policisty než oběda, který tam na mou počest uspořádali. Ty dvě hodiny v Chaplinově studiu mě příliš strašily, než abych se mohl soustředit k jídlu.

Ve lek n ě z.

La Brea Avenue, v níž je studio Chaplinovo, je jedna z těch nekonečných hollywoodských ulic, vroubená po obou stranách palmami, nízkými domky a řady aut, parkujícími vedle chodníků. Proti velkým dopravním tepnám, jako jsou Hollywood Boulevard nebo Santa Monica Boulevard, je to ulice tichá, takřka klášterně tichá, ačkoliv byste na ní napočítali jistě víc aut za minutu než na našem Václavském náměstí. Ale v tom bláznivém městě, které se jmenuje Los Angeles, v městě, které nemá začátek a konce, napočítali si asi před dvěma lety, že tam mají na 900.000 automobilů, takže zajisté chápete, proč říkám, že ona avenue byla pohřížena v téměř klášterní klid.

Auto zastavilo před nízkými baráčky, které se celkem nijak nelišily od ostatních domů. Vešel jsem do dveří, na nichž se skvěl zajisté málo honosný nápis: Office,

a uklonil jsem se slečně, která tam má trojí úkol: sedět za zamřížovaným okénkem a podávat informace, otvírat stiskem knoflíku dveře vítaným návštěvníkům nebo zaměstnancům studia a obstarávat telefon. Přiznám se, že jsem tam přišel tak trochu jako vítěz, neboť u téhož okénka jsem se třikrát před tím dohadoval s Chaplinovou sekretářkou o výhodách a nevýhodách novinářských rozhovorů a o tom, jak je příjemné přijet z Evropy do Hollywoodu a nedostat se k Chaplinovi.

Tentokrát jsem však prošel vrátky, která dříve zůstala zavřena a byl jsem uveden k muži, který se mi představil jako Chaplinův manager. Tuším, že se jmenoval Reeves, ale nechtěl bych na to přísahat. Na tohoto muže dlouho nezapomenu: měl podivné oči, jejichž bělmo se podivně válelo zdola nahoru. Kdykoliv promluvil o Chaplinovi, jeho brada poněkud stoupla, hlava se zvrátila nazpět a bělmo zavalilo celé oči. Mluvil pomalu, rozvážně a důtklivě; dal si ještě jednou vypravovat, co jsem zač a proč jsem přijel.

„A nechcete prodávat panu Chaplinovi nějaké reality?“, ptal se mě. Podle toho, co jsem už dříve slyšel, musí být každý druhý novinář v Americe obchodníkem realitami. Uklidnil jsem ho.

„A nebudete se pana Chaplina ptát na nic soukromého?“ Také v tomto ohledu jsem ho uklidnil prohlášením, že mě nezajímá, zda a kdy se bude Chaplin ženit či rozvádět či zasnubovat a podobně.

Tak jsme se bavili asi deset minut, načež konečně obrátil zbožně oči v sloup a řekl:

„Půjdeme. Ale ještě jednou vás upozorňuji: nemůžete s Charlie Chaplinem mluvit déle než deset minut, protože jinak bychom se zdrželi s filmováním.“

Nevím, jestli kdy nějaký kněz dával někomu rozhřešení tak posvátným a důležitým tónem, jako mi dal tehdy pan Reeves svolení, abych tedy navštívil Charlie Chaplina. Šli jsme po malém nádvoří, kde byly rozestaveny reflektory a kolem několika nízkých budov, až jsme došli k jakési trampské chatě, k jejímuž vchodu vedly dvoje schůdky, na každé straně průčelí jedny. To byl bungalow Chaplinův, na zahrádce před ním záhon růží a jiných květin.

„Nejsou to krásné růže?“ pravil pan Reeves a zastavil se. Příkývl jsem, ale belhal jsem se hned dál, protože se mi zdálo, že se můj průvodce chytil těch růží, aby mě v posledním okamžiku nějak zabránil mluvit s Chaplinem. Nu, nedalo se nic dělat, už jsem byl uvnitř, pan Reeves mi ukázal na židli a vtom už se s levé strany objevil Chaplin.

Rozhovor číslo 1.

Jsme zřejmě ve střední místnosti bungalovu. Je tu kulatý stůl, u něhož usedám. Na stolku je jakási skleněná nádoba a v té je černá káva, dále jsou tu cigarety v kulatém pouzdře a několik knih. Na stěnách visí různé fotografie Chaplinovy, vidím ho v civilním obleku, elegantního a usměvavého, a hned zas vedle vidím ho na fotografii z Kida. Hle, tu ještě jeden stůl a na něm — ano, tohle je Chaplinova výzbroj, nazelenalý fořtovský kabát, černá buřinka a hnědá hůlka.

Chaplin sám přichází v modrobílé košili, bez límečku, kalhoty jsou šedivé, na nohou ty hrozné koráby, které zajisté znáte. Obličej je do ruda opálen — ovšem hollywoodským líčidlem a vousky, ty jsou hrozně černé, nejsem s to se od nich odtrhnout. Vlasy jsou kučeravé, na spáncích značně prošedivělé a výraz očí — ne, nemám teď kdy studovat jeho výraz, už jsme si řekli How

do you do a musím začít mluvit. Opakuji tedy narychlo obvyklé už mé zdejší příznání víry, že nemám zájmu o jeho osobní a privátní věci, že jsem nepřišel pátrat po skandálech a že tisk v Evropě, aspoň ještě značná jeho část, nenapodobil dosud tisk americký.

Za mé přednášky o různých názorech o úkolu tisku tleskl Chaplin do dlaní a z druhé místnosti, protilehlé té, z níž přišel Chaplin, vynořuje se neslyšitelně černoš, nalévá kávu Chaplinovi a mně, pak mizí, stejně jako pan Reeves, takže můžeme začít mluvit. Rozumí se, že má první nedočkavá otázka zní takto:

„Co myslíte o budoucnosti mluvicího filmu, pane Chapline“?

„Řeč a obraz se nesnášejí,“ odpovídá Chaplin, „je to spojení dvou různých nesourodých forem.“

„Jste však se svým názorem osamocen,“ říkám. „Aspoň pokud jde o filmové výrobce. A nebojíte se, že diváci nebudou němému filmu rozumět?“

„Toho jsem si vědom,“ přisvědčuje Chaplin. „Ale zároveň jsem si jist, že pokud dělám dobrou zábavu, jsem přesvědčen, že se má práce bude líbit. Uvědomuji si, že mladá generace už nic neví o němých filmech a o jejich formě, to jest o mimice, o jejich rychlém tempu a podobně, ale spoléhám se na to, že se lidem bude vždycky líbit dobrá zábava (a good entertainment), ať je jim podávána v jakékoliv formě. V divadle je přece místo pro balet, pro operu, pro drama. Proč by tedy nemohly být různé filmové formy, proč by nemohl být vedle mluvicího filmu film němý?“

„Tvrdí se však,“ říkám, „že se chcete také pokusit o mluvicí film?“

„Ano“, přiznává Chaplin, „ale ne v tomto charakteru.“ Ukazuje při tom na kabát, buřinku a hůlku. „Pokud držím tento charakter, nemohu promluvit. Jakmile bych začal mluvit, byl by z mého tuláka docela jiný člověk. Neboť mluvou bych ho lokalisoval. Jakmile bych řekl slovo, nebyl by to už universální člověk, jehož strasti a radosti jsou pochopitelné chudákovi právě tak zde v Americe jako u nás v Evropě nebo někde v Habeši. Mluvicí tulák byl by buď Angličan nebo Američan, byl by to člověk z nějakého určitého kraje. To je příčina, proč jsem se dosud mluvicímu filmu pro svou osobu bránil.“

„Uvědomuji si teď,“ připomněl jsem, „že by zvláště neanglické obecnost ztratilo touto přeměnou. Nebylo by dosti dobře možné překládat všechno, co by tulák říkal. Takhle vás máme stále celého, z mluvicího tuláka měli bychom jen kousky.“

„Také na to jsem myslil,“ říká Chaplin. „Prostě, nemohl jsem v této figuře promluvit slova, zabil bych tak svou dvacíletou práci. Není ovšem vyloučeno, že se té figury vzdám a pak to bude něco jiného. Pak budu moci mluvit, budu-li chtít.“

„Jak je tomu vlastně s vaším novým filmem?“ ptám se. „Mluví se v něm nebo nemluví — myslím totiž, zda tam mluví někteří jiní herci.“

„Nikdo tam nemluví,“ vysvětluje Chaplin. „Původně jsem myslil, že by ostatní herci mohli mluvit, i kdybych já mlčel, ale pak jsem si uvědomil, že by to špatně dopadlo. Vypadal bych jako němý. Užíváme tedy zvuku jen v nepřímé formě, přenosem radia a podobně.“

„Jak se vlastně jmenuje váš nový film?“ táži se. „Modern Times,“ říká Chaplin. „Myslím, že u tohoto názvu už zůstaneme.“ (Modern Times—Moderní doba.)

„Natáčí se úplně týmhž způsobem jako kdysi němé filmy?“

„Ano,“ odpovídá Chaplin a přilévá si, teď sám, kávu. Zapalujeme si znovu cigarety. Deset minut už je dávno pryč. „Všechno je jako za starých dob,“ opakuje Chaplin a s úsměvem říká: „Budeme v reklamě zdůrazňovat, že na stejné metráži dáme lidem 14 dílů zábavy, kdežto mluvicí film jich dává jenom osm—němý film je rychlejší, má prudší spád a tudíž může mít víc děje.“

Zdá se mi, že se mi teď podařilo rozluštit, co se vlastně skrývá za jeho výrazem. V Chaplinově úsměvu je jakési šibalství, nebo chytráctví, které mě zprvu mýlilo. Teď však vidím, že to není než přenesený charakter jeho tuláka — nebo, že Chaplin vložil do tuláka to, co je hluboko i v jeho povaze. Je to chytráctví slaboučkého ubožáka, který se dovede ubránit brutalitě síly lstí a dobrým nápadem.

„A co herci?“ chci vědět. „Umějí ještě hrát pro němý film?“

Chaplin vrtí hlavou.

„Ne. Když jsem přistoupil k filmování, zaměstnával jsem nejdříve herce z mluvicího filmu. Ale musil jsem je propustit — všichni chtěli mluvit. Jakmile přišla nějaká jen trochu dramatická scéna, otvírali automaticky ústa, kdežto na mimiku úplně zapomněli. Nezbyvalo mi než hledat lidi, kteří se ještě pamatují na němý film a jak jsme to tehdy dělávali. Musil jsem však hledat nejen herce, ale také operatéry, pomocné režiséry a jiné, kteří v mluvicím filmu buď vůbec nepracovali nebo si dovedli zapamatovat staré časy. Pomohli jsme tak mnohým, kteří od doby vítězství mluvicího filmu nedostali vůbec práci. Vskutku, někteří z herců, které zaměstnávám, zahráli si nyní po prvé po pěti letech.“

„Ale jak tomu bude za dalších pět let?“ ptám se. „Pokládáte za možné, že budete dělat své filmy stále jako němý?“

„Pokud budu dělat komedie, tak ano, i přes všechny nesnáze, s nimiž se potkávám. Komedie potřebuje spád. Musí-li lidé mluvit, akce se zastavuje. Komedie budu vždycky dělat jen v němé formě, i kdybych se vzdal charakteru tuláka a začal s nějakým novým. Jestliže budu dělat mluvicí film, ať jako herec nebo režisér, pak to bude drama, nikdy ne komedie.“

„Vaše slova“, řekl jsem, „připomínají mně zážitek, který jsem měl nedávno při filmu s Douglasem Fairbanksem. Fairbanks je celým svým hereckým založením odkázán na pohyb. Chce-li uvést řeč v soulad se svými gesty, musí mluvit rychle a hodně dramaticky — což vypadá směšně. Ale co říkáte kreslené grotesce?“

„Je to dnes jediné umění filmové Ameriky,“ říká Chaplin.

„Vedle vašeho ovšem,“ podotýkám, ani ne tak ve snaze nějak mu pochlebovat, nýbrž uvést na pravou míru skromnost, s kterou Chaplin mluví o své práci. Nikdy neřekl že dělá umění, po každé, když mluvil o svých filmech, bylo to ve spojení se slovem entertainment, to jest zábava. Chci dělat dobrou zábavu, můj film bude dobrá zábava, nikdy nic o umění.

Chaplin se usmál a nalil si nový koflíček kávy, už třetí. Nové cigarety.

„Nelíbí se mi však“, pokračuje Chaplin, „že Mickey Mouse a ostatní mluví nebo zpívají. Je to zase nečistá práce, míchání dvou různých forem. Někdy ovšem užívají zvuku dobře, nerealisticky, často jsou však pohodlní a dělají z něho jen čistou ilustraci. Očekávám však, že v budoucnosti se z kreslené grotesky vyvine skutečné umění.“

„Nemyslíte, pane Chapline, že byste někdy mohl pracovat ve spojení s kresleným filmem — to jest, že byste hrál třeba jen sám a všechno ostatní bylo by kresleno?“

„Nevím,“ krčí rameny Chaplin. „Před časem měla podobnou myšlenku Mary Pickfordová: Chtěla hrát Alici v říši divů. Sama měla hrát Alici, všechno ostatní mělo být kresleno. Ale sešlo z toho z nějakého důvodu, ani nevím proč. Mám určité pochybnosti o této kombinaci, bylo by to zase míchání dvou forem. Ale ještě nejsem s tímto problémem hotov. Nemohu říci nic určitého. Na každý způsob opakuji, že pokládám kreslenou grotesku za jediné opravdové umění dneška, neboť jediné tam má umělec naprosto volnou fantazii a může si s filmem dělat, co chce.“

Vzpomínám si, že jsem právě dnes dopoledne viděl v Disneyově studiu barevnou grotesku Mickey Mouse a říkám, že se mi příliš nelíbila, jelikož v ní bylo příliš mnoho barvy. A připomínám svůj dojem z velkého barevného filmu, ze snímku Becky Sharp: že se barva totiž úplně zmocňuje pozornosti diváka a znemožňuje mu soustředit se na děj nebo na herecký výraz. Připomínám klasický případ s kobercem, na nějž klesne ve chvíli zoufalství Miriam Hopkinsová: divák ji však téměř nevidí, jeho pozornost je úplně zaujata vnucujícími se barvami koberce.

„Ano,“ říká Chaplin — zase nová cigareta — „barva je příliš těžká. Je velký rozdíl mezi tím, když se člověk dívá na nehybný obrázek nebo když se dají těžké masy barvy do pohybu. Mě z toho bolely oči a byl jsem šťasten, když film skončil a když jsem zase viděl obyčejný černobílý žurnál.“

„Myslíte tedy“, ptám se, „že barevný film nedosáhne toho úspěchu jako film mluvící?“

„Myslím, že ne.“ Chaplin živě vrtí hlavou. „Úspěch snímku není tak senační, jak se čekalo. Je konečně rozdíl mezi slovem a barvou. Slovo, ačkoliv jeho použití ve filmu není s estetického hlediska správné, je přece jen přímým nositelem myšlenky, což přece nelze nijak říci o barvě.“

„A pak je tu ovšem stereoskopický film...“

„A televise!“ zasmál se Chaplin. „Nu, pro mě za mě mohou dělat mluvící, barevný a trojrozměrný film, já zůstanu věren filmu němému... Ovšem, udělám pokus s filmem mluvícím, ale to bude, jak jsem už řekl, drama.“

Jsme přerušeni. Přichází vysoký pán v bílých šatech a říká, že už půl hodiny čekají na Chaplina. Vidím, že jsou tři hodiny pryč. Chaplin se zdvíhá a na mou žádost velmi ochotně mi dovoluje, abych na chvíli pozoroval filmování. Obléká se. Vidím teď, že na levé straně kabátu je u prsou pěkná díra a vidím teď po prvé Chaplina kráčet v jeho ústrojí, s buřinkou na hlavě, s milovými koráby na nohou, v zelenavém kabátku, který mi, nevím proč, stále připomíná fořtovský kabát, a v šedivých kalhotách. Jdeme několik desítek metrů a přicházíme ke kaširovanému náměstí, kde stojí na rohu hlouček lidí.

Hle, tady stojí ve společnosti pana Reevesa Boris Morkovin, profesor University of Southern California. Tento pán je v Kalifornii od roku 1924, na universitě je mimo jiné zakladatelem a ředitelem filmového oddělení. Chaplin nám dává přinést židle na místo, odkud nemůžeme rušit scénu a kde přece můžeme dobře vidět.

Muž v zástěře...

Prohlížím si scénu. Je to nároží, na jehož ulici, obrácené k nám, vidím nápis: Broad Street. Je tu krám s ná-

pisem Cafeteria, na vývěsním štítu čtu, že je to Delicatessen Store, ve výkladu je mnoho lahví, o jejichž obsahu mě poučují slova: Imported Liquors. Tedy jedna z těch kafeterií, v nichž lze v Americe obědovat a večer za pultem na vysoké židličce, jaké bývají v našich barech. Na chodníku stojí veliký, tlustý obr v žluté zástěře, jeden z těch obrů, kteří, jak se zajisté dobře pamatujete, od nepaměti ztrpčují Chaplinovu tuláku život. Lze snadno zrekonstruovat scénu odehrávající se v tomto úseku filmu: Chaplin si totiž lehá na chodník a není pochyby, že zase jednou byl vyhozen svým odvěkým tlustým nepřítelem, když nenašel v kapse potřebnou částku k zaplacení útraty.

„Psst!“ zasyknou trochu nevrle na profesora Morkovinu, jenž mně začíná cosi vyprávět. Profesor se na mě udiveně podívá a teprve teď si uvědomuji, že jsem ho vyzýval k tichu docela zbytečně. Nikde tady nehoří rudá světla jako v ostatních hollywoodských atelierech, když se rozjede fotografický aparát, poněvadž tady se přece nepřijímá zvuk. Věřte mi, že je velmi příjemné, když najednou můžete v nějakém hollywoodském atelieru mluvit nebo zpívat nebo křičet bez věčného strachu, že se někde rozsvítí červené světlo a že se v tu chvíli musíte zastavit a nehnout se, dokud není skončen záběr. Pozoruji, jak Chaplin vstává, rozhlíží se po chodníku, vybírá si vhodnější místo a znovu si lehá na zem. To se opakuje několikrát, zatím co statisté chodí sem a tam, nevšímavě a lhostejně a zatím co tlustý muž v zástěře se opírá v boky a vítězoslavně se dívá na poraženého odpůrce.

Teď je filmování přerušeno a následuje nějaká porada. Mezitím vyprávím profesorovi Morkovinovi stručně obsah svého hovoru s Chaplinem a chci na něm vědět, proč bylo tak těžko dostat se k Chaplinovi, když jsem viděl docela zřejmě, že ho rozhovor docela zajímal a že místo desíti minut mluvili jsme přes hodinu. Morkovin chvíli přemýšlí a pak nachází řešení: „Jste asi po dlouhé době první novinář, který s Chaplinem mluvil skutečně o filmu a nikoliv o skandálech a různých nepříjemných osobních věcech. To bude asi celé tajemství jeho sdílnosti.“ Myslím, že profesor Morkovin měl pravdu a že je to také vysvětlením toho, že jsem se od Chaplina dověděl za chvíli další věci, které dosud nikdy žádnému novináři neřekl.

Rozhovor číslo 2.

Porada mezi filmaři je u konce. Chaplin se rozhlíží a pak jde k nám, dává si přinést židli a usedá k nám. Říká, že teď se budou točit některé scény, v nichž nehraje a jejichž režii může svěřit pomocnému režisérovi. Za okamžik už se na náměstí rozjíždějí v širokém oblouku auta a zahýbají těsně kolem nás. To se opakuje několikrát. Chaplin se zatím rozhovoruje o svých začátcích, vzpomíná, jak před nějakými dvaceti lety dostával týdne stopadesát dolarů. „Byl to tehdy veliký honorář,“ říká docela pyšně a s humorem líčí onu slavnou dobu americké grotesky, kdy hlavním argumentem byla jablčná paštika, vržená v pravý čas do tváře nic netušícímu gentlemanu nebo přísné tchyni.

„A přece jen bych si chtěl jednou zahrát v tragické roli,“ říká skorem tesklivě, když dokončil své vyprávění. „Myslím, že jako příští film udělám konečně Napoleona. Bude to zvukový film.“

„To je vaše vlastní libreto?“ ptám se.

„Ano,“ potvrzuje Chaplin a rozhovoruje se: „Je to krásné libreto. A časové. Není to Napoleonova historie

jako obvykle bývají. Je to příběh Napoleona pacifisty, který... Ale vy byste to napsal a já bych nechtěl, aby se tato věc dostala do novin dříve než dokončím svůj nynější film.“

„To se nedostane,“ ujišťuji Chaplina s horlivostí, kterou si nedovedete představit, neboť tady mi skorem už unikala možnost dovědět se něco, co dosud v světovém tisku nebylo. „Pokud vím, bude se váš film natáčet nejdéle do poloviny srpna a do té doby článek určitě nepustím. Můžete mi věřit.“

„Nu dobrá,“ svoluje Chaplin. „Budete tedy první. Mé libreto vychází z předpokladu, že Napoleon nezemřel na Svaté Heleně, nýbrž že tam zemřel jeho dvojník. Představte si, že k Napoleonovi, uvězněnému na Svaté Heleně, přijde jednoho dne člověk, který je mu úžasně podobný a řekne mu: Obětuji se za vás, Sire. Zůstanu zde místo vás a vy jedte do Francie zachránit naši krásnou vlast. Rozumějte, ten dvojník je také Francouz. Nuže, k záměně skutečně dojde, Napoleon odjíždí a na Svaté Heleně zůstává jeho dvojník. Napoleon přijede do Francie, která se těžce zotavuje z těžkých ran, zasazených jí napoleonskými vojnami. Když vidí hrůzy, které jeho válčení způsobilo, zpytuje Napoleon svědomí a rozhodne se, že se tentokrát pokusí dobýt světa nikoliv násilím, nýbrž po dobrém. Stane se prostě pacifistou. Hrou náhody stává se také profesorem francouzské historie a v této úloze šíří pacifistické myšlenky. Vykládá, jaký byl Napoleon tyran a jaké zlo zavínil. Představte si,“ vypráví živě Chaplin, „mám tam scénu, jak profesor — Napoleon učí dceru policejního prefekta a jak jí vykládá, jaký ničema byl Napoleon. Dívka vyskočí, rozzlobí se a vykřikne na Napoleona: How dare you? (Jak se opovažujete?)“ Chaplin ožívuje, očka mu září zase tím dobromyslným šibalstvím, které ho nechce opustit, a pokračuje: „Ale když pak Napoleon —“ najednou se zarazí a volá na pomocného režiséra:

„Automobil musí jet ostřejším obloukem, aby se dostal přímo na roh!“

Chvilí pozorujeme novou zkoušku, pak Chaplin říká, že už je to all-right a zase pokračuje:

„Jenže profesor Napoleon se občas podívá na děla a jiné svědky své slávy a najednou ho začíná zase ponoukat myšlenka na vítězství. Potají svolává své generály, kteří ho dlouho nepoznávají, ale konečně, když jim připomněl různé podrobnosti, uvěří, že před nimi stojí opravdu On. Dělají se přípravy k převratu. Na námítky, proč najednou mění své přesvědčení, říká Napoleon: „Dobře, však já si chci podrobit pacifistický svět, ale nejdříve ho musím dobýt vojensky! Nejdřív si ho podmaním a pak jej pokořím po dobrém!“ A Chaplin přerušuje proud svého vyprávění a podotýká: „Říká tedy totéž, co říkají všichni státníci dneška. Ale abych to dokončil. Všechny přípravy k převratu jsou vykonány, zbývá jen určit jeho hodinu. Nejdůležitější je, aby se Napoleon hned na začátku revoluce ukázal lidu, aby lid uvěřil, že se to vrátí skutečný Napoleon. Jenže ve chvíli, kdy už má převrat začít, přichází zpráva o tom, že Napoleon zemřel na Svaté Heleně. Rozumějte, tam totiž podle libreto zemřel jeho dvojník,“ připomíná Chaplin, „ale každý věřil, že zemřel skutečný Napoleon. Plány na převrat byly přirozeně ihned pohřbeny a skutečný Napoleon umírá žalem. Poslední jeho slova budou: Byla to zpráva o mé smrti, která mě zabila,“ končí Chaplin.

„Chcete hrát Napoleona?“ táži se.

„Ano. Nevím však, zda povedu i režii toho filmu, pravděpodobně však ano. Bude to mluvicí film. Chci jej dělat docela jinak, než jak se dělá mluvicí film dnes.“

Přirozeně, že bych hrozně rád věděl, jak to chce Chaplin dělat.

„Mám dojem,“ říká Chaplin, „že se mluvicí film docela zbytečně chopil pouhého napodobení divadla. Mluvicí film zná z řeči jen dialogy, nic více. Víte, co bych chtěl zkusit? Uvést na plátno přímo autora. To jest, dát někde místo dialogů vysvětlivky. Ovšem, zkusím to nejprve na menších filmech, pak bych teprve začal tímto způsobem s režii velkého filmu.“

„Co si od toho slibujete?“

„Zhuštění dramatické akce. Podívejte se, jak to dlouho trvá, než se dialogem vysvětlí, co je to za lidi ve filmu. Já to takovou pasáží vysvětlím hned a teprve pak naváží skutečnou akci. Představte si, že máte na příklad film, v němž jeden člověk zemře. Zdá se mi, že by bylo skvělé, kdybych v určité chvíli dal promluvit tato slova: Jeden z těchto dvou lidí zemře. Nemyslíte, že bych tím vyvolal velké napjetí?“

„Jenže je tu nebezpečí, že by se z filmu stala ilustrovaná kniha?“

„Je zde to nebezpečí,“ připouští Chaplin, „ale já budu vědět, kde se mu vyhnout. Na každý způsob, až budu dělat mluvicí film, nebudu jej dělat s dialogy, nebo aspoň budu užívat dialogů tak málo, jak to jen bude možno. Jsem toho názoru, že film lze spíše přizpůsobit románu než divadlu. Vždyť spisovatel románu pracuje týmiž prostředky jako film, má právě tu volnost, není vázán žádnými pravidly. A chtěl bych použít slov v docela jiné funkci než jako pouhých rozovorů. A víte, pokud dám slovo autorovi, nebudou to ani tak vysvětlivky jako pasáže, které budou mít za úkol film vskutku zdramatisovat. Ovšem, je těžké to do podrobností vysvětlovat — a také nechci svůj úmysl do podrobností vysvětlovat,“ říká Chaplin. „Nerad bych, aby někdo s tím začal dříve než já. Doufám, že jsem na správné cestě.“

Znovu přišel pomocný režisér a volal Chaplina. Rozloučili jsme se, rozhovor byl u konce.

(Copyright by Borový, Prague.)

do ba a lidé

Edmond Konrád:

Breviář mužnosti

II.

Ale teď!

Když nenáviděn, sám jsi beze zloby...“ Mluví se a píše mnoho o naší nesvornosti, která je notorický fakt. Všecka tato nesvornost je z nenávisti, k níž tento lid má sklon přímo hysterický. Žijeme v moři nenávisti, v oceáně žluči. Jsme kde kdo s kde kým na krev nepřátelení pro tisíce kočičích chlupů. Během let, snad už každý můj přítel prohlásil snad už o každém mém příteli, že je to „bezcharakterní chlap“. Kdybychom si vskutku navzájem musili věřit v tomto národě, co druh o druhu ve vzteku povídáme, byl by patrně všecek

svět československý jediná sebranka. Na štěstí tomu zcela očividně není tak. Nicméně, tak, jako neřest proti lži, i neřest protizášťi nesmírně zvyšuje mravní režii československého života. Není bohužel statistiky, aby odhadla, zda pětina či dvě nebo tři pětiny čs. politiky i politiky kulturní, čs. veřejného a spolkového života, čs. administrativy i organizace (lépe: desorganizace) jsou prostě a primitivně zloba za zlobu. Měl by se stupeň vnitřního nervového opotřebování, koeficient zmenšené odolnosti v našem národě vypočítat, aby se viděl deficit mravní síly, jímž deficitově doplácí lid, kultura, brannost třeba na Hlinku, na Stříbrného, jímž třeba levice mezi sebou doplácí na své drobné intelektuální sváry. Zdá se totiž našim národním nedostatkem, že se u nás vybavení volní energie neobejde bez ohromného množství odpadkové zplodiny, která obsahuje především vztek. Ať jdeme proti čemu jdeme, býváme ukrutně rozhořčeni, pro každou hloupost máme superlativ pobouření a opovržení hned po ruce. Máme pathetickou psychologii stále krevní msty posvátných citů, nezadatelných práv, nezapomenutelných urážek. V politice snad klasickým dokladem této pathetické psychologie zůstane Karel Kramář, v její slovenské obměně Hlinka, vzorem jejího mistrného využívání Stříbrný. Náš vzduch je plný výbojů, jimiž dští toto napětí planých zlob. Kdežto Francie i po jejich smrti shledala škodlivým záhrobní blesk zášťi mezi dvěma velikými muži, Clemenceauem a Fochem, u nás celá politická desetiletí jsou postavena na základech zloby. Nemluv o Masarykovi, najde se nicméně řada příkladů, jak nenáviděn přec být beze zloby. Možno vyslovit domněnku, že v této zkoušce se ctí obstáli ku prospěchu vlasti dva odpůrci a druzi, jako Švehla a Beneš. Oni a jim podobní vždy zas to budou, kteří uchraní čs. život zloby za zlobu, před kletbou protizášťi. Jsou, zdá se, prosti čs. předsudku, že zášťi je projev mužnosti. Člověku, jenž se ovládá, vyčítává se u nás bezkrevnost a nedostatek temperamentu. Jeho mlčení se vykládá jako zbabělost.

Zatím u Kiplinga bije do očí dvojí rys, nápadně odlišný od tohoto čs. pojetí. Všechny jeho ctnosti, ctnosti sebevlády, sebezapření, sebekázně, chladné krve, převahy rozumu nad citem zřejmě ve vztahu k bližním ukládají všechna břemena tomu, jenž chce být mužem, překvapivě žádá pak těm druhým. K těm druhým chová Kiplingův muž zcela nečeskou míru shovívavosti i velkomyšlnosti. Nikde se mu nepraví: poroučej, trestej, mstí, pronásleduj. Ani: ucházej se, dožaduj se, získávej Kiplingův muž je obrácen do sebe a k věcem, téměř odvrácen od hodnotícího vztahu vzájemnosti. Všechno se chce jen od něho: uměj, doved', učíš. Kiplingův muž je ve svém nejhlubším vnitru sám. Ctnost samoty přináší mu své mnišské otužení.

Vyplývá pak z ní a z ostatních jeden okatý důsledek, nápadně protichůdný českému druhu odezvy: a to je mlčení. Vyčítají-li ti bezhlaví bezhlavost a tak dále, znamená prakticky: nech je mluvit. Nehádej se s nimi. Mlč. Dovol jim pochybovat, stejně znamená: mlč. Uměj bez únavy čekat, zdaž i to neznamená: mlč? Také „obelhávání, nelži“, jasně káže šetřit planými slovy. A že tato šetrnost je na místě i proti nenávisti, dokládá verš další:

„...slov ctnosti nadarmo však nebereš“. Doslovný překlad však poskytuje obsahu ještě hutnějšího: „a přec nevypadej příliš dobrácky ani nemluv přemoudřile“. To je důležitý odstín míry, v němž je obsažena všechna sebe-

úcta a pocit důstojnosti, i zase mužná sebejistota mlčení: když tě chlap nenávidí, uchraň se upadnout v protizášťi; jenže, namlouvat si ho také zrovna nemusíš. Za to, že tě má v žaludku, nešplhej na něho. Jeho zloba není ještě příčina, aby se nad ní dobrotou rozkochalo tvé měkké slovanské srdce. Nezadej si, jinak tě budou mít za onuci, na kterou si každý může beztravně všechno dovolit, zkrátka, přemůžeš-li výstřednost zloby, neupadej ve výstřednost rozcitlivění. V Čechách, i když ti útoky nenávisťníkovy jsou zcela lhostejné, musíš je odrážet. Musíš se tvářit, jakobys byl hluboce uražen. A i v Anglii zřejmě musíš umět imponovat odpůrci. Ale, pakli žes učinil, čeho třeba, ihned na to zapomeň — nemluv přemoudře, „slov ctnosti nadarmo však nebereš“: nechlub se ani svou shovívavou dobrotou, ani tím, jak si ho usadil. Vůbec, nejlépe budeš-li zase mlčet. Tím jsi povinen své sebeúctě. Své hrdosti. Ale ovšem i své skromnosti. Skromnost a hrdost jsou si tuze podobny. Zdají se rubem a lícem téhož peníze. Hrdost není pýcha, skromnost není pokora. Obě obsahují vnitřní nezávislost a vnitřní míru. Kdo ví, nejsou-li vlastně obě ty ctnosti jedna a táž?“

N e s n a d n é s a m o z ř e j m o s t i .

Vedlo by z desátého do stého, chtít pedantsky rozebrat Kiplingův každíčkový verš. Mezi jeho ctnostmi přirozeně jsou takové, jež nepotřebují výkladu ad usum delphini čechoslováci: „Když umíš snít a nepodlehnout snění ...“, jemný pokyn vznešeným lyrikům života, kteří, nepatajíce se ve skutečnostech, snadno si uchovávají čisté ruce, na příklad absolutním pacifistům za každou cenu, kteří nejsou ochotni ani se tehdy bránit, když jim někdo přijde brát svobodu, jazyk i domov. „Když hloubat znáš a dovedeš přec žít“, přesně: umíš-li myslet a neudělat myšlenky svým cílem — totéž ideologům, s jasným anglickým stanoviskem, že nežijeme, abychom mysleli, ale myslíme, abychom žili, služba myšlenky službou životu, viz pro změnu zase jednou Masaryk.

Zato velekapitolou pro čs. delfína bude dvojverší, jež následuje: „Když proti triumfu i ponížení jak proti vůdcům společným jsi kryt ...“ ve znění doslovném: „...umíš-li se setkat s Vítězstvím a Porážkou a jednat s těmito dvěma p o d v o d n í k y stejně...“

Pisatel podtrhuje slovo „podvodníky“. Nechť si je vstřípi každý ješitný autor, kterého na jeho vlastní hře ve skutečnosti zajímá jen: kolikrát byl vyvolán, kolik měl repris a jestli ho kdo „chválil“ či „strhal“. Nechť si je zapíše za uši každý nervosní sportovec před zápasem, každý novinář-fanoušek po zápasu, než napíše, že soudce byl stranický a obecnostvo zaujaté. Kolik už bylo napsáno o tom, jak špatně snášíme úspěch a neúspěch. Jak nám onen stoupá do hlavy, jak tento nás podlamuje! Dala by se pořídit kniha o našem národním úspěchářství. Pro útěchu čs. dauphinovi buď dodáno, že to není jenom naše národní nectnost. Ale musí být potírána o to houževnatěji, že je to zároveň národní neřest německá. Potřeba světového prvenství, představa kulturní nadřazenosti a nadřazenosti vůbec, myšlenka o národě vyvoleném, kterou ve hmotném zhrubnutí Němci převzali od svých pronásledovaných židovských obětí — nejnedůtklivější všech národních ješitností, u Němce uvztažněná od jedince k plemeni, je snad nejtragičtější dějinný případ úspěchářství. Pisateli řekl před léty lodní steward na oceánském parníku, prostý německý voják ze zákopů, jejichž pře-

bohký kalich do dna vypil: „Wir sind nicht besiegt worden, wir haben bloss Unglück gehabt!“ Nebyli jsme přemoženi, měli jsme jen smůlu! Stranou všech příčin politických, hospodářských a sociálních je zcela jisto, jak značný podíl na vzestupu Hitlerově a na dnešní politice německé má německá národní neschopnost snést porážku. (Vítězové, pravda, se příliš nesažili, aby Němcům pomohli ji snést.)

Národ tak veliký jako Němci, který podlehne úspěchářství, ohrožuje svět. Národ tak malý jako my, podlehne-li mu, ohrožuje především sebe. Lid, jehož se seběhne, aby uvítal české footballisty, málem víc, než aby uvítal své státníky, je v nebezpečí. Lid fanoušků, jež na hře nezajímá výkon ale výsledek, je ochoten naletět každému samospasitelnému fóru. Úspěch jako cíl a smysl je brána ke světu sebeklamů, klíč ke každé zradě. Říká se, že cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly. Ale mohlo by se také říci, že bývá lemována pozlátkem úspěchů. Přišel ke staršímu kolegovi mladší čs. dramatik, měv konečně po řadě marných pokusů slušný úspěch, jež nesmírně přeceňoval. A na obvyklou otázku, co teď píše, odpověděl: „Víte, nemůžu se rozhodnout. Když člověk měl úspěch, musí si náramně dát pozor, aby si nezadal“. S údivem pak vyslechl odpověď, kterou bral patrně za žert: „Pak, pane kolego, se musíte nejprv naučit s klidem propadat. Sokolsky: „Ni zisk, ni slávu!“

Že jiný čs. dramatik poslal blahovlnnému kritikovi podlézavý a citově hrubý dopis (stál by za otištění), příště však za nedostatečné uznání podal na něho stížnost u jeho zaměstnavatelů, sluš jen jako okatý příklad rozšířené kulturní nekázně, která děkuje za příznivý posudek a po nedosti příznivém přestane opětovat pozdrav. Ni zisk, ni slávu!

Člověk se diví, kde se tohle bere v národě, jenž by mohl být neúspěchu zvyklý, a jenž se ze staletých pohrom dovedl zachránit jen i jen výkony s pravou kiplingovskou houževnatostí, jenž nezoufal, „... když pravdivá tvá slova lstí bídáků jsou pošlapána v kal“, věčně a lépe: „... dovedeš-li snést, když pravdu, kterou jsi vyslovil, ničemové překrucují, aby z ní udělali past pro hlupáky.“ Díky za útěchu, Rudyarde Kiplingu. Jaká úleva, že tedy i v Anglii se nějakým, třeba gentlemanlike, způsobem překrucuje. Nejsme tak zavržení hodni, jak se zdáme. I překrucování je patrně jen lidské a čs. hledač pravdy, čs. duševní pracovník, veřejný myslič s větší trpělivostí vezme na se po tomto verši věčnou a úmornou zkoušku nervů, kterou mu ukládají jeho překrucovači. Je jich, bohu buď chvála, slušný počet. Stávají se druhem spisovného řemesla, specialisty z povolání, mistry poválečné krejčoviny, která tak virtuózně obracela staré šaty, na nichž pak ovšem náprsní kapsička se přestěhovala z leva na pravo. Tito virtuosové různých „V jedné větě“ nebo podobných podniků kategorie večerníkové bez rozdílu politického vyznání, mají v Čechách slavnou tradici, ne mladší než tradice svatováclavská, kvetoucí jako tradice husovská. Od zrádcujících Bole-slavů přes Štěpány z Pálče, až k dnešním obhajobám dejme tomu Rukopisů nebo ke kritikám soustavy „ty o voze, on o koze“, vznášej se nad počtem čs. mozků mlha myšlenky na ruby, bují v nich podšitý trik nechtění rozumět, temná zchytralost vědomého chytání za slovo, poctivá nejapnost nevědomého chytání se slova. Nuže, proti tomuto vleklému trápení Kipling je posilou: musí se to také snést, byť ne trpně. Musí

se po masarykovsku vyslovovat a zas vyslovovat pravda, ona přežije nakonec všechny ty překrucovače s jejich pastmi i s jejich hlupáky. Na příklad, mimo jiné slovo „demokracie“, slovo „humanita“, slovo „svoboda“ se časem vyryžuje ze všeho písku i bláta, jež na ně nanесли Štěpánové z Pálče. Musí být, jak bylo k naší záchraně: „Když hrouť se tvé stavení a znova jak dělník v potu lopotíš se dál“, bez přirovnání: dovedeš-li se dívat, kterak se hrouť věci, pro něž jsi obětoval život, a pak se sehnout a budovat je znovu. Nebuď však omluvou jedinci, zvláště jedinci vzdělanému, že jsme houževnatí jako národ, není-li houževnatý on. Ten národ začíná v něm, a on bude, je-li roztrpčenec, jenž „zhnusen toho nechal“, chybět v naší národní obraně, která po vítězství sebe větším, vždy bude nucena sehnout se a znova budovat, jak dělník v potu lopotíc se dál, zhroutené stavení.

Onen opatrný dramatik, jenž si po úspěchu nechtěl zadat, a všichni jeho druhu korunní princové pak nechtě si přečtou, v mysl vryjí a pro vždy vstřípi statečné čtyřverší, jež budiž zvláště odsazeno, aby je hodně píchlo do očí:

„... když spočítat znáš hromadu svých zisků
a na jediný hod vše riskovat,
zas po prohře se vracet k východisku
a nezavzdychnout nad hořem svých
ztrát...“

Ó, toho zahanbeného ticha, jež by s těmito verši nastalo od Šumavy k Tatrám po všem nařikání, fňukání, vrcení a vrnění, po všem ošívání, vymlouvání, viny na jiné svádění, po těch stescích na „poměry“, po supění, úpění, vzdychání, zlostnění a mračení!

Keep smiling, čs. muži! Slovem Viktora Dyka, jímž, tuším, zakončil prolog k „Ondřeji a draku“: „Já usměji se.“ Zatít zuby, hlavu vzhůru a nemrknout!

Neb toto je hrdost. Není hrdost se urazit a zatvrdit. Hrdost je snést a nedat nic znát.

A je to zároveň i skromnost. Je to vědomí vlastních mezí. No, no, snad se svět nezboří pro tvé ušlápnuté kuří oko! Nestydíš se, že potřebuješ pofoukat be-bičko? Nehanbí se tvé ctěné „já“ zaměstnávat svět svým světobolem? Hebbel, také muž nikoli bez jádra, tím pozoruhodnější, že byl náš nepřítel, praví: „Jsou lidé, kteří by rádi přivodili konec světa, aby si uspořili sebevraždu“. Čs. bolestně, můžeš si uspořit sebevraždu i tak: nezavzdychni nad hořem svých ztrát. To je mužnost, hrdost i skromnost zároveň. Všechny tři říkají jedněmi ústy: „Tant de bruit pour une omelette!“ To je rámusu pro jedno ministerské křeslo, pro jeden mandát, pro jednu premiéru, pro jednu kritiku, pro jedno atd. atd. atd. Hoši, pamatujte na le-tecké útoky, na zápalné pumy, na plyn hořčičný. Proto buď

č s. n e r v ů m

věnováno čtyřverší další: „Když přinutit znáš srdce své a čivy, by s tebou vytrvaly nejvěrněj, ač tep a pohyb uniká ti živý a jen tvá vůle káže: ‚Vytrvej!‘“

Není možno, aniž kázání vzroste v knihu, dostatečně rozvinout kapitolu o čs. nervech a čs. vůli. Jen pouhá její literatura od Kosmasa a Dalimila po Peroutku by vydala statný rejstřík, přes nějž čs. nervy se dodnes nezlepšily, čs. vůle, to jest síla čistě mravní, dost neposílila ani neustálila. Místo všech napomenutí sluš nepatrný žert, míněný bez každé zlomyslnosti. Kdosi jednou takto vyložil nápis na obálce známého časo-

pisu „Čin“: „V tom máte celou naši národní povahu: rozběh ohromného „č“, pak hned povyskočíme na maličké „i“, a to „n“ už utíká s kopečka. Symbol: české drama. První dějství jako hrom, druhé se houpe, třetí leží na nose. Čs. dramatiky, pisatele v to počítaje, drama je gradace. Život je gradace. Jinak je to ústup, útek, úpadek, smrt. A gradace, toť přinutit srdce své a čivy ... Originál praví: „... srdce a nervy a šlachy, aby ti sloužily ještě dlouho po tom, když jsou zmoženy ...“ Masaryk se po válce rozstonal až roku 1921. My obyčejně naopak sloužíme srdci a nervům a šlachům už dlouho před tím, než zmoženy jsou. Není dovoleno zatajit, že se tomuto pohodlí někdy nedopatřením říká „humanita“, „socialismus“, ba i „komunismus“. Vůli, jež „vytrvej“ káže cizím zmoženým srdcím a nervům, se zas omylem říkává „vlastenectví“ moderně: „nacionalismus“, čili „na chudý lid musí být přísnost“. Všenárodně a celostátně pak se vůli, jež káže vytrvat, s nevrlostí říká stručně „dřina“. Což je u nás superlativ rozhořčeného mravního odmítnutí a protestu.

Sentimentalita, bratříčkování

a „být pozván u presidenta“ je čs. rub čtyřverší: „...když něhu sneseš přílišnou i tvrdost, když svůj jsi, všem nechť druhem jsi se stal, když sbratřen s davem, uchováš si hrdost a nezpyšníš, byť mluvil s tebou král...“ Budtež připsány a) všem holubičím povahám, jež uvěří zízlivě v každou lichotku, obklopují se ctiteli a ctitelkami, všem vzájemně se podporujícím klikám, koteriím a stolním společností s ručením neomezeným, všemu iluzionismu čs. citové korupce, vši nevybranosti a nevybíravosti konjunkturálních přátelství i lásek, všemu odemstívání na bývalých družích, každému, kdo zanevřel, že nebyl pozván, či že státní cenu dostal jiný — b) všemu pseudokolektivismu, všemu lidstevnému horování zdarma a franko s prominutím poplatků a zásluh, jinými slovy: všemu vznícenému příživnictví a nadšenému opilství z cizích činů. Karel Poláček jednou komusí řekl: „Vy jste z té generace, která je pyšná na to, že Picasso a Braque dobře malují.“ Jak vidno, patří sem i všechny módy a snobismy všech modern — c) všem demagogům, kteří se s davem sbratřují do té míry, že mu neřeknou pravdu, všem jeho pochlebníkům a frázistům, jeho kortěšům a poturčenčům zejména kulturním, jeho vlajkářům a heslařům, všem těm, jimž rozčilení je program, jakmile si stoupnou před tvář více než dvaceti lidí. Máme po této stránce vynikající exempláře i mezi intelektuály a vědci, bez rozdílu stran, kteří se na příklad mladých vínem studentských myslí či jiných dospívajících duší, opíjejí pod obraz — bohužel ne do němoty.

d) všem „doyenům“, „koryfeům“, „hvězdám“ a „vůdcům“, kdo z pohodlně ve vlastním tuku, zapomněli na své pokorné počátky. Jimž se pro vlastní návyk či pro ohled na manželku nechce z privilegovaných sedadel a vyhrazených míst na společenském výsluní, ze služebních bytů a aut, z vrchnopansky ovládaných rubrik, od přednostních vchodů pro zvané s čestnými vstupenkami, z výlučných čajů a tichých, ale mocenských čestných funkcí, kde se točí klikou.

Č a s.

„Když řekneš: svými vteřinami všemi... prosou: jestliže dovedeš naplnit minutu šedesáti vteřinami,

které stojí za to ...“. Masaryk — zase Masaryk — říká kdesi něco o půlhodinách před odjezdem, kdy se čekání dá užít k práci. Prý, panečku, to je také čas.

Pomni, čs. loudo, čs. „jen rovnou a volnou“, čs. kavárenský povaleči, čs. návštěvníku nesčetných slavností, čs. štamgaste, čs. odkladači a váhavče: zítra je také den, ovšem, asi, možná, kdo ví. Ale tento den, třebaš tento čtvrtek patnáctého srpna 1935 se nikdy, nikdy nevrátí, nezadržitelně se propadá do děsivého bezedna za tebou, které tě rychlostí šedesáti minut za hodinu provždy pohlcuje, v němž stárneš mezi dvojím líným zívnutím a dvěma nerozhodnými tahy z cigarety.

Pomni pak, co ještě strašnějšího: tvůj čas je naše doba. Nestojí-li za nic, tedy proto, že tvůj čas, mezi časem jiných, za nic nestál. Světová válka, ruské krveprolití, nezaměstnanost, plynové masky, Hitler, Habeš — to vše se stalo, protožeš trpně nechal utíkat své vteřiny. Ty a ty tuhle, ty tam a onde. My všichni, kdo jsme za ta léta nebyli „ready“. A nelze dohlédnout, co všechno se stane zase z toho, když nebudeme „ready“ teď, od předsedy vlády přes spisovatele a národní hospodáře (ó, kolikrát ti nebyli „ready“!) k šikovateli v kanceláři doplňovacího praporu.

„Tvá bude země...“

„Pak pán, pak vítěz na živé jsi zemi...“ Originál se čte: tvá bude země a všechno, co jest na ní.

Nuže, a my přec nechceme nic víc, než aby naše byla tato země, osvobozená země mužů Václavů, Janů, Jiříků, Tomášů. Kipling nemluví k vyvoleným. Nemluví k Old Shatterhandům. Ale ke každému. Každý může být mužem. A každého muže budiž tato země. Jinak cizí z ní udělají, co my nedovedli.

Život a instituce

Claude C. Hopkins:

Úspěchy v reklamě

Jeden z nejúspěšnějších amerických reklamních praktiků. Claude C. Hopkins, vydal autobiografickou knížku „Mé úspěchy v reklamě“, v níž vypravuje o svých zkušenostech za dobu čtyřiceti let. Kniha vyvolala veliký odpor u největších inserujících firem, protože prozrazuje mnoho tajností ze zákulisí velké světové reklamy. Docela realisticky se tu prozrazuje, že úspěšná reklama musí předstíratí nějakou službu veřejnosti, a zcela otevřeně ukazuje na podvody s reklamou farmaceutickou, propagující nějaký neomylný prostředek pro vzrůst vlasů a pod. Přinášíme z knihy několik zkrácených ukázek o úspěšných reklamních kampaních.

Mluví se k obyčejným lidem.

Dozvolte mi, abych předně konstatoval, že cesta úspěchu vede pouze středem docela obyčejných lidí. Oni tvoří na světě nesmírnou většinu. Ten, kdo zná zcela primitivního člověka a kdo je jedním z těchto lidí, má ve svých rukou největší možnosti a vyhlídky. Většina lidí, kteří dosáhli největšího úspěchu v reklamních kampaních, neměli vůbec žádného vzdělání. Leckterý z nich je dnes ředitelem veliké insertní kanceláře, vydělává spousty peněz a přece se sotva dovede podepsati. Jeho výhodou bylo, že znal z áliby lidových vrstev a že obyčejní lidé chodili nakupovati to, co měl na prodej. Dnes k nám chodí množství

absolventů všelijakých kursů a ujišťují nás: „My máme vzdělání a máme literární styl.“ Říkám jim, že tyto dvě věci jsou v reklamě leda na překážku. Velká většina mužů i žen není ani s to poznati, co je to literární sloh. A poznají-li to, mají z něho strach. Probudí se v nich obava, že by se mohli dát ovlivnit proti svým vlastním zájmům a že by mohli vydati peníze zbytečně. Je-li něco v reklamě příliš originálního, probudí to ihned podezření. Kdykoli je patrné příliš jasné úsilí, prodání nějaké zboží, vzniká v publiku docela stejný odpor proti jeho nákupu. Kdykoli má obyčejný člověk dojem, že reklamní výzva přichází od nějaké společensky a duševně vyšší třídy, vzniká v něm podvědomá nenávist. Lidé nemají rádi v reklamě diktaturu.

Hledáme v reklamě ustavičně takové nové lidi, kteří dovedou vycítit, jakým impulsem podléhá většina. Takových lidí se nikdy neptáme, jak vysoké je jejich vzdělání ani jaká je jejich literární kvalifikace. Tohle jsou nedostatků, které se dají snadno dohonit. Zato přijímáme s otevřenou náručí člověka, který nám dokáže, že rozumí lidské povaze.

Léčiva a kosmetické prostředky.

Reklama pro výrobky lékárenské byla kdysi nejobtížnějším druhem propagandy. Prodej prostřednictvím cestujících a prostřednictvím zástupců nepřinášel skoro žádných výsledků. Ohlasu v obecnstvu bylo možno dosáhnouti pouze reklamou a v této farmaceutické reklamě se vyskóvali největší reklamní odborníci dneška, z nichž se stali skuteční mistři svého oboru. Tehdy lékárenské výrobky byly přiváděny na trh ještě většinou lidmi, kteří měli vysoký názor o svém poslání, kteří opravdu chtěli prospěti lidstvu a kteří levně nabízelí dobré léky pro ty, kterým nebylo možno obrátiti se na lékaře. Dnes je tomu ovšem jinak.

K tomu názoru jsem dospěl už před mnoha lety. Proto jsem také již déle než sedmnáct let nikdy nepracoval reklamně pro žádný lékárenský výrobek, ledaže šlo výjimečně o některý velice prostý případ. A rozhodně bych za nic na světě podobnou reklamou nedělal. Ve chvíli, kdy toto píši, odmítl jsem právě nabídku reklamní kampaně za 900.000 dolarů pro lékárenský výrobek. Jsem dnes rozhodným odpůrcem jakékoli reklamy, která propaguje prodej něčeho, co by nebylo ve veřejném zájmu.

Tehdy před léty, kdy poměry byly ještě jiné, setkal jsem se s lékařem drem Shoopem, jenž dosud prodával své farmaceutické výrobky prostřednictvím agentů a neměl při tom úspěchu. Přijal jsem jeho nabídku, abych se pokusil vytvořit v obecnstvu pocit potřeby nakupovati léky a farmaceutické výrobky přímo. Protože lidé nenakupují léčivé prostředky k tomu účelu, aby ho měli prostě doma, nýbrž proto, aby jim dosáhli nějakého výsledku, měl jsem nápad, dáti nakupujícím záruku, že prostředek svého účelu dosáhne. Podobné záruky dosud slibovaly neznámé osoby, vzdálené tisíce kilometrů, nakupujícím neznámé. Měl jsem nápad, že záruční list, že prostředek dosáhne svého úspěchu, musí podepsati přímo lékař, u něhož lidé lahvičku nakoupili, jemuž dali své peníze a kterého dobře znají. První pokus jsme učinili s prostředkem proti kašli: jestliže náš lék by někomu nepřinesl úspěch, vrátili jsme mu peníze, které lékárně zaplatil. Dosáhli jsme tím obrovských úspěchů. Totéž jsem opakovat při zavádění léčivého prostředku proti revmatismu. Zatím co jiné prostředky pouze ujišťovaly o své dobré jakosti, skýtali jsme nakupujícím naprostou jistotu. Jedinou podmínkou naší záruky bylo, že nakupující odebral šest lahví našeho prostředku v celku za pět dolarů. Tímto způsobem jsme dobyli největší částí celého trhu. Propagandu jsme dělali brožurami, roznášenými od domu k domu. Některý den jsme expedovali poštou i 400.000 brožur. Na novinovou reklamu jsme vydali ročně 400.000 dolarů, a dosaženými výsledky jsem se dostal na první místo ve farmaceutické reklamě.

Nač tu chci zvláště upozorniti, je, že mé reklamy měly vždycky charakter altruistický. Vždycky jsem nabízel nějakou službu ve veřejnosti. Každý se mohl přesvědčiti o jakosti zboží bez jakéhokoliv rizika: Buď dosáhl žádaného výsledku, nebo dostal vráceny peníze. Ještě jednoho bodu, týkajícího se prodejové metody, je si třeba povšimnouti. Je vždycky třeba nabízet něco po nějaké stránce dokonalejšího, než nabízejí ostatní. Je třeba nabízet lepší jakost, je třeba lépe posloužiti nebo nabídnouti výhodnější podmínky anebo je alespoň třeba vytvořiti si pověst lepší jakosti, založenou na pouhém zdání, tím že upozorňujeme na některé okolnosti svého zboží, které sice zboží konkurence má také, na něž však dosud nikdo neupozornil. Dále je třeba dobře znáti své konkurenty, je třeba věděti, co jiní nabízejí a věděti, co lidé potřebují. Nepouštějme se do bitvy dříve, nepředstihneme-li jiné po některé stránce. Lidé, kteří vždycky dbají toho, aby vydávali své peníze rozumně, nemůžeme dlouho voditi za nos. Nikdy nepodceňujeme jejich inteligenci a jejich znalosti.

Reklama na pivo.

Jedna z jiných velkých kampaní, které mi byly svěřeny, týkala se piva značky „Schlitz“, které v té době v prodejovém pořadí stálo na pátém místě. Tehdy všechny reklamy piva zdůrazňovaly jediné, že pivo je „čisté“. Tento argument působil na lidi tak mocným dojmem, jako voda na kapry. Nežli jsem se pustil do pivní reklamy, pokusil jsem se osvojit si vědu vaření piva, k ničemu mi to však neprosnělo. I navštívil jsem Schlitzův pivovar. A tady jsem viděl místnosti s průzračnými skleněnými nádobami, s místnostmi, do nichž vstupoval jen filtrovaný vzduch, aby se pivo ochladilo v prostředí naprosto čistém, viděl jsem tu obrovské filtry a pozoroval, jak se dvakrát denně každá pumpa a každá trubka čistí a jak se každá láhev vymývá zvláštními přístroji čtyřikrát za sebou. Artéskými studnicemi se čerpala voda z hloubky 4000 stop, aby byla naprosto čistá a po šest měsíců se nechávalo pivo státi v sudech. Kvasnice byly připraveny teprve po 1200 pokusech a mateřské kvasnice se chovaly ve zvláštní cele. Dověděl jsem se, že tohleto všechno jsou věci navlas stejné, jako v jiných pivovarech.

Řekl jsem: „Proč však o tom všem nevypravujete lidem? Proč jim neukážete, proč vaše pivo je tak čisté? Tohleto všechno čtenářům ještě nikdo nikdy nevypravoval a vytiskneme-li tohle v reklamě, vzbudí to úžas čtenářů.“

Popsal jsem tedy ve své reklamě všechna zařízení, zaručující čistotu piva. Vypravoval jsem to, co je pro každého sládku běžnou věcí, o čemž však se obecnstvu nikdy nevypráví. Tím jsem dal čistotě Schlitzova piva zcela konkrétní smysl. A trvalo jen několik měsíců, že Schlitzova známka přešla z pátého místa na první. Je to kampaň, která podnes zůstává jednou z mých největších akcí. Od té doby jsem často v reklamě vykládal publiku velice prostá fakta, příliš dobře známá výrobcům, o nichž mysleli, že na nich není nic zajímavého — a přece tato fakta zajistila mým výrobkům výhradnou a trvalou prestiž, protože byla po prvé jmenována v souvislosti právě s těmito výrobky.

I když výrobek, který propagujete, není nijak mimořádný, a neskýtá nějakých velikých výhod, a i když celá řada jiných lidí je schopna nabídnouti výrobek podobný, dosáhnete úspěchu tím, zdůrazníte-li, s jakou pečlivostí se vaše zboží vyrábí. Stačí, abyste upozornili na složky a na fakta, která jiným připadají příliš obyčejná, než aby se o nich vůbec mluvilo, a přece stane se váš výrobek v očích obecnstva výrobkem znamenitým. Později se stane, že druzí budou upozorňovati na tytéž vlastnosti i u svého zboží: to pro vás bude novou reklamou. Je ostatně velice málo reklamních kampaní, které by se nedaly imitovati. Málokteré vedoucí zboží na trhu má výlučné postavení. Vedoucího postavení se dosahuje prostě tím, že někdo první

upozorní na určité vlastnosti zboží, jež působí s absolutní přesvědčivostí.

Historie „Liquozonu“.

Obchodník, žijící v Chicagu a prodávající psací stroje, dověděl se jednou, že se v Torontu vyrábí desinfekční prostředek, usmrcující mikroby, zvaný „Powleyův tekutý ozon“, jehož v plné spokojenosti užívá veliké množství závodů v Kanadě. Zajel si do Toronta a přesvědčil se, že tu jde o pěnový prostředek proti mikrobům, neškodný při interním užívání. Opatřil si informace u velkého množství odběratelů, zejména v nemocnicích, a nadchl se pro tento výrobek. Koupil jej za 100.000 dolarů a nazval jej „Liquozon“. Po čtyři roky jej vyráběl a inseroval a skončil deficitem 40.000 dolarů. Hledal tedy člověka, který by měl schopnosti prostředek zavést. Byl jsem mu doporučen, ale teprve po mnoha návštěvách a když mne provedl množstvím podniků, užívajících „Liquozon“, jsem se dal přemluvit k tomu, abych se s ním spojil. V kompensaci za svou spolupráci přijal jsem nabídku dvacetiprocentního podílu na obchodu. Měl jsem nápad, že zaplatíme každému z nakupujících první lahvičku sami. To je mnohem úspěšnější, než darovati něco bezplatně; působí to daleko větším dojmem a dosahuje daleko většího psychologického efektu. Nabídneme-li někomu „ukázkou zdarma“, znehodnocuje to náš výrobek. Jestliže jsme jednou někomu dali určité zboží bezplatně, objeví se v něm podvědomý odpor po druhé za totéž platit, co jednou obdržel zdarma. „Zaplatíme za vás“ je daleko úspěšnější reklamní heslo, než říci „dáme vám zdarma“. Vyzkoušeli jsme můj plán asi v tuctu malých měst státu Illinois. Po lahvičce, kterou jsme za spotřebitele zaplatili sami, nabídli jsme mu 6 lahví v ceně 6 dolarů za přednostní cenu 5 dol., se zárukou, že nebude-li uspokojen, budou mu peníze vráceny. Byl to návrh, ježmuž nikdo rozumný se nemůže vzepřít. A protože většina lidí je rozumných, věděl jsem předem, že většina těch, kdo potřebují můj výrobek, přijme můj návrh. Byla to prostě nabídka, jež se nedala odmítnouti.

Z prodeje, který jsme v oněch městech uskutečnili, kryli jsme reklamní výdaje a ještě jsme dosáhli velkého přebytku. Od lékárníků, s nimiž jsme pracovali, jsem si opatřil písemná prohlášení s udáním dosažených výsledků. Tato prohlášení jsem rozeslal do všech měst ostatních, v každém městě jednomu velikému lékárníkovi. Přislíbil jsem reklamu pro odebrané zboží, a i bezplatnou zásilku vzorků, poskytnutých vždy jen jedné lékárně. Podmínkou bylo, že nám bude zaslána pevná objednávka. Šlo tu o fixní objednávku výrobku, který objednavatel vůbec ještě neshlédl, a přece jsme obdrželi písemné objednávky od velikých lékáren, které přesahovaly obnos 100.000 dolarů. Část těchto objednávek jsme cedovali reklamní kanceláři k zaplacení reklamních výdajů ve výši 16.000 dolarů. Když jsem v únoru toho roku vstoupil do výroby „Liquozonu“, neměli jsme jiné hotovosti, než k zaplacení nájemného. Dne 1. července jsme měli čistý zisk 1.800.000 dolarů. Příští rok jsme podnikli útok na Evropu. Otevřeli jsme v Londýně filiálku, v níž jsme zaměstnali 306 osob. Zbudovali jsme druhou továrnu ve Francii a naše pařížské kanceláře byly z nejkrásnějších v celém městě. Za dva roky jsme inserovali v 17 různých jazycích a prodávali „Liquozon“ skoro do všech zemí světa.

Reklama pro automobily.

První inserát pro auto jsem napsal roku 1899. Byla to brožura s titulem „Sport pro krále“ a týkala se parního automobilu, zhotoveného v Milwaukee. Měl jsem jeden z prvních modelů, který mne již první den stál 300 dolarů, protože se splášili koně a že jsem způsobil mnoho škod. Bylo tu zapotřebí třiceti minut, než se stroj rozjel, doba,

za níž by člověk také byl došel na nádraží. Toto rozjetí však nebylo nic u porovnání s obtížemi, které vyžadovalo zastavení stroje, když se dal jednou do chodu. Podařilo-li se nám projeti 10 mil beze srážky, byli jsme hrdí na svůj rekord. A když jsme se dostali do vzdálenosti 25 mil až do Milwaukee, jeli jsme hned přímo do továrny a bylo třeba celodenní správy vozu. Každých 10 mil jsme musili zastavit a načerpati vodu. Seděl jsem při tom přímo nad kotlem. Pamatuji se, jak jsem za blátivých nocí se úzkostlivě díval na manometr a čekal na okamžik, kdy klesne tak hluboko, že kotel vybuchne. Věřte mi, že jsou na světě mnohem příjemnější zkušenosti, než sedět za temné noci na jedoucím rozpáleném kotli. Tato zkušenost však ze mne učinila nadšeného automobilistu. A od té doby jsem řídil reklamní kampaně pro dvacet různých automobilových továren.

V oněch prvních dnech mi byla svěřena reklama pro továrnu Thomas-Detroit. Vzal jsem za základní motiv své reklamy jméno šéfa — inženýra této továrny Howarda E. Coffina. Poznáte, že kdykoli to bylo možno, snažil jsem se v reklamě pracovat i jménem nějaké osobnosti. Zkušenost vždycky dokázala, že to působí silným dojmem. Obecenstvo má rádo jména lidí, kteří něco dokázali. Přesvědčil jsem se, že osobní jména jsou lidem milejší, než styk s bezejmennými akciovými společnostmi. Čtenář ví, že jméno nějakého odborníka, které jsme citovali v reklamní kampani, představuje člověka schopného, který má nějakou cenu. Třeba to je člověk v širokých vrstvách naprosto neznámý anebo člověk, jenž je teprv na počátku své kariéry, prokazují lidé tomuto jménu vážnost, již proto, že nějaký průmyslový podnik ho učinil hvězdou své reklamní kampaně. Podobný člověk se stává všeobecně známý, jeho jméno nabývá zvláštní autority, jež muze vésti k velké kariéře. Když jsem se po prvé v reklamě na automobily zmínil o Howardu C. Coffinovi, byl to člověk docela neznámý. Naše reklamní kampaň ho učinila tak známým, že za světové války byl jmenován ředitelem amerického letectví.

Jméno jednotlivce má v reklamě větší cenu, protože je daleko snazší učiniti populárním nějakého člověka, než nějakou instituci. Protože v té době se šířila pověst o obrovských ziscích automobilových továren, publikovali jsme inserty, v nichž jsme udali cenu všech jednotlivých součástí vozu a ukázali, že náš zisk je pouze 9%. Podobná specifikace má při reklamě veliký význam, neboť všeobecná ujištění jsou naprosto nepůsobivá. Specifikacím, číslicím, a pozitivním faktům publikum věří, ať už jimi říkáme pravdu, nebo ať lžeme. Lidé si totiž nemyslí, že by velké podniky lhaly.

Když jsem vedl reklamu pro automobily „Overland“, prožila tato firma celý napínavý román: továrna byla před zhroucením, nebyla vůbec schopna vyráběti a opatřila si několik zakázek, ze součástí, které byly po ruce, byl sestaven první vůz, další výroba se dala v improvizovaném městě pod stany, až v tomto podivném táboře bylo v jedné sezoně vyrobeno za 365.000 dolarů aut. Ve své reklamě jsem všechnu pozornost obecenstva upjal na tento román továrny, a mé plakáty měly název: „Podivuhodná historie Overlandu“. Tato historie utkvěla lidem v paměti a z Overlandu stala se známka, která se počala prodávati po celém světě. Lidé totiž jsou jako ovce. Jsou všichni neschopni odhadnouti skutečnou hodnotu věcí, stejně jako ji nedovedeme posouditi já ani vy. Hodnotíme věci většinou podle toho, jaký dojem udělají na jiného, dáváme jim takovou cenu, jaké se těší u ostatního obecenstva. Jdeme všichni s davem. Proto jsem využil v reklamě vždycky této tendence lidí, která je vede k vzájemné imitaci, tendence, která je typická pro dav.

Když automobilová továrna „Reo“ se na mne obrátila, byla právě v krizi. Překonávati krise bylo většinou úkolem mých reklamních kampaní. Nikdy se na mne nikdo neobrátil, když nebe bylo krásné a moře klidné. A skoro všichni

moji klienti mne také opustili, když nastaly zase dobré doby. Bylo to také ostatně z části mou vinou, poněvadž jsem tyto kritické situace měl nejraději. Když jsem se ujal reklamy pro továrnu „Reo“, založil jsem kampaň na svých vyzkoušených metodách. Když nějaká metoda dosáhla úspěchu, není dobře ji opouštět. Když se nám podařilo pomocí nějaké techniky prodati výrobek tisíci lidem, je pravděpodobno, že stejnou technikou přimějeme ke koupi i další tisíce. Prostředků, vedoucích k největším úspěchům, ať je to na kterémkoli poli, není mnoho. Obrátil jsem se tedy podle své zkušenosti na konstruktéra vozů „Reo“ R. M. E. Oldse, jenž byl jedním z prvních automobilových konstruktérů vůbec. A slíbil jsem, že se ujmou reklamní kampaň, bude-li vyhovět třem podmínkám.

První podmínkou bylo, že nový model auta bude nazván „Reo — Pět“, aby tento typ měl výrazně jméno a aby bylo podtrženo, že tu jde o nový model. Druhou podmínkou bylo, že inženýr Olds bude podpisovat všechny inserty, aby se využilo jeho veliké reputace, dobré pověsti člověka nesmírně bezúhonného, neobyčejně zkušeného, jenž do kořene znal své řemeslo. Slíbil jsem mu, že texty budou tak dokonalé, že je s hrstičkou může podepsat. Třetím mým požadavkem bylo, aby inserty Oldsem podepsané byly nadepsány „Můj model na rozloučenou“, což mělo vzbudit dojem, že jde o něco definitivního a o výrobek, jímž jeho autor je plně uspokojen. Inženýr Olds namítal, že nemá naprosto v úmyslu již odejít do soukromí. Ujistil jsem ho, že toho není naprosto zapotřebí: že Sarah Bernhardtová uspořádala sedm velikých turné na rozloučenou a že tudíž on může klidně sestříhat na rozloučenou dva nebo tři modely aut. Každé podobné rozloučení je možno podrobiti ještě jednou pozdější revisi.

Po dohodě o těchto bodech vydali jsme inserty s názvem „Můj model na rozloučenou“, podepsané inženýrem R. E. Oldsem, jejichž text ukázal výrazně osobnost tohoto muže, jenž dbal více o své dobré jméno než o zisk a jenž usiloval v životě vždycky o dosažení výrobku co nejdokonalejší jakosti, ať to stojí cokoli. Tato kampaň měla senační úspěch. Vůz „Reo — Pět“ dosáhl prodejového rekordu toho roku. Společnost „Reo“ zahájila tím novou éru a dosáhla pověsti nejsolidnější a nejúspěšnější firmy.

Když mi byla svěřena roku 1924 reklama pro značku „Studebaker“, byla situace na automobilovém trhu během posledních sedmi let již úplně změněna. Značka „Studebaker“ měla obrovský úspěch, bursovní výnosy jejích papírů byly senační. Založil jsem proto reklamu na tomto úspěchu. Byla to kampaň, známá po celém světě. Citoval jsem cifry o stále se stupňujícím odbytu. Ukázal jsem, jaké výhody skýtá společnosti její vysoká aktivnost. Na přímých číslicích jsem dovedl, jak se snižují náklady hromadnou produkcí. Ukázal jsem, jak na základě toho všeho je možno dosáhnouti mimořádných výsledků a vyrobti ročně 150.000 vozů. Byla to naprosto nová nota v automobilové reklamě, která podnes ještě je aktuální.

Při tom všem jsem dbal zásady, že je třeba vždycky zachováti zdání, že jde o nejdokonalejší službu veřejnosti. Většina reklamních úspěchů byla dosažena tímto prostým způsobem: podařilo se rozezvucheti lidskou strunu, mluvíti lidským způsobem. Každý, kdo měl v reklamě úspěch, dosáhl ho tím, že dovedl probuditi zájem, že svou výrobou uskutečňuje službu, po které veřejnost touží.

Zubní pasta Pepsodent.

Největší úspěch v životě přinesla mi dosud zubní pasta Pepsodent. Zůstal jsem s jejím výrobcem ve spojení celých dvacet let. A přece, když ke mně po prvé přišel, sna-

žil jsem se ho od věci odraditi. Neviděl jsem způsobu, jímž by bylo možno přemluvíti laiky k tomu, aby se dali získati pro technické vlastnosti určité zubní pasty. Kromě toho chtěl svou pastu prodávati po 50 centech, zatím co obyčejná pasta byla za pouhých 25 centů. Konečně jsem se uvolil zahájit kampaň, dá-li mi šestiměsíční opci na balík svých akcií.

Pročetl jsem mnoho knih napsaných vědeckými autoritami, jež studovaly vědecky složení Pepsodentu. Byla to neplodná četba. Uprostřed jedné knihy jsem však našel zmínku o sliznaté vrstvě, která se tvoří na zubech. Vymyslel jsem pro ni název zubní „film“. A rozhodl jsem se inserovati zubní pastu jako prostředek krásy, poukazuje na tento „film“ jako na překážku krásy. Obyčejně se inserovala zubní pasta jako preventivní prostředek, udržující zdravé zuby a zabráňující vzniku chorob. Za dlouhé zkušenosti jsem se však přesvědčil, že propaganda apelující na užívání preventivních prostředků nedosahuje veliké popularity. Lidé se vynasnaží uzdraviti se z nějaké choroby, nedají se však přemluvíti, aby jí zabránili předem. Nesčetně reklamních kampaní ztroskotalo tím, že nepochopilo tuto lidskou vlastnost. Firma mi také radila, abych ukazoval na negativní stránku věci, na špatné zuby jako výsledek nedbalé péče. Přesvědčil jsem se však, že negativní a odpudivé představy si zřídka získají čtenáře. Člověk nerad slyší o trestu za viny, chce naopak slyšeti o odměnách. Smějte se, a lidé se budou smát s vámi — plačte, a budete plakat sám. Mnoho výrobců ztroskotalo na tom, že se snažilo zubní pastu zavésti tím, že zakládali svou propagandu na strachu. Proto jsem se ani slovem nezmínil o nějakých zhoubných následcích, nikdy jsem neukazoval lidi trpící bolestí, nýbrž používal jsem jediné obrázků lidí s hezkými tvářemi a krásnými zuby.

Všechny potřebné zkušenosti jsem však získal teprve během kampaně samotné. Vyzkoušel jsem sta různých anoncí. Ke každé byl připojen kupon, na něž vydal kterýkoli závod vzorek. Užíval jsem v záhlaví reklam nejrůznějších vět. Podle toho, na kolik kuponů kde byly vyžádány vzorky, jsem podrobně studoval, které záhlaví insertu kde mělo úspěch. Kdybych si byl předem připravil serií insertů, byl bych snad ruinoval celý obchod během čtvrt roku, ačkoliv jsem měl v té době již třicet let zkušenosti v reklamě, a ačkoliv jsem měl za sebou již stovky obrovských reklamních kampaní. Kontrolování odevzdaných kuponů však mne upozornilo na každý omyl. Měl jsem možnost ihned změnit taktiku. Tak jsem mohl způsobem rychlým a bezpečným dosáhnouti úspěchu právě na základě pečlivé kontroly dosažených výsledků.

V kampani samotné byl jsem nucen použít taktiky reklamy altruistické. Ukazoval jsem, že naším povoláním je skýtat lidstvu předmět, sloužící k jejich dobru. Kdybychom byli oznamovali čtenářům v insertech, že jim dáme zdarma ukázkou našeho zboží, byli bychom svůj výrobek znehodnotili. Ukáзка zdarma učiní dojem pouze tehdy, jde-li o nějaký nový výrobek potravinářský. Ve věcích předmětů týkajících se hygieny však je psychologie publika naprosto jiná. Kdybychom byli rozdávali ukázkou zboží, byli bychom v očích čtenářů pouhými obchodníky, usilujícími o prodej svého zboží, a nikoli muži vědy, kteří se snaží, prokázati službu veřejnosti. Přijmouti balíček sušenek na ukázkou je docela v soulase s lidskou přirozeností. Kdybychom však byli svůj hygienický preparát inserovali s poukazem „vzorek zdarma“, byli bychom jej diskreditovali. Proto naše inserty nikdy neupozorňovaly ani na to, že náš Pepsodent je zbožím, které bych rád prodával. Nikdy jsem neuvedl ani jeho cenu. Vyzýval jsem jediné k tomu, aby čtenář vyzkoušel skvělý výsledek naší pasty. Naším úmyslem nebylo nic jiného, než na svůj vlastní náklad dokázati, co dokáže Pepsodent: k tomu účelu jsme zaplatili

sami každému, kdo byl ochoten tento pokus učiniti, jednu tubu.

Dosáhl jsem tu jednoho z největších reklamních světových úspěchů vůbec. Naše zubní pasta přes všechny překážky triumfovala na celém světě. Dnes se prodává ve dvaapadesáti zemích. Inseruje se v sedmnácti jazycích, i v čínšském. A v každé zemi se osvědčuje naše reklamní výzva se stejným úspěchem. Pracovali jsme na poli veliké konkurence. Vytvořili jsme za několik let z Pepsodentu krále mezi zubními pastami. Naše společnost měla jen nepatrný kapitál a musila počítati s rychlými zisky. Dosáhli jsme jich. Za rok jsme vybudovali poptávku po celém území Spojených států, za čtyři roky poptávku po celém světě. Nikdy jsem se nesetkal s podnikem, jenž by měl úspěch tak rozsáhlý a rychlý. Jediné proto, že jsem si nesčetnými pokusy osvojil znalost lidské psychologie, vydělal jsem sám na tomto obchodě, jež jsem zprvu odmítl, jeden milion dolarů z Pepsodentu.

Přátelé.

Chtěl bych tu přiznati, že všechno, cokoli se mi v životě podařilo velikého, podnikal jsem vždycky za živé oposice svých přátel. Každý z mých kamarádů stavěl se vždycky nepřátelsky k jakékoli nové etapě v mém životě, jež mne měla později vésti k většímu štěstí a většímu uspokojení. Snad byli mí přátelé tak sobečtí, že toužili udržeti si mne ve svém okruhu. Někdy jsem se octl v situacích důležitějších, v nichž nešlo jen o peníze nebo o obchod. Vždycky jsem jim musil čeliti sám. Vždycky jsem se musil rozhodovati sám a vždycky jsem narážel na živou oposici. Kdykoli jsem něco podnikl, abych se dostal dále, posmívali se tomu mí přátelé a stavěli se na odpor. Největších úspěchů, jichž jsem kdy docítil, ať šlo o dosažení štěstí, jmění nebo vnitřního uspokojení, získal jsem uprostřed všeobecného posměchu.

Vysvětloval jsem si to tímto způsobem: „Obyčejný průměrný člověk není člověkem úspěchu. Potkáváme se jen s malým počtem lidí, kteří jsou opravdu šťastní nebo spokojeni. Když je jen menšina lidí šťastných, proč bychom přenechávali většině, aby rozhodovala o otázkách našeho bytí?“

Dosáhl jsem úspěchů v dostatečném množství, štěstí nadbytek a absolutní vnitřní spokojenost. Nebyl bych se těšil ani z jediného z těchto darů, kdybych byl sledoval rady svých přátel.

dopisy

Finanční úředník odpovídá

Vážený pane redaktore,

„Přítomnost“ přinesla v poslední době několik pozoruhodných článků o našem daňovém systému a práci finančních úřadů. Jejich autory byly, abych tak řekl, osoby z druhého tábora, prosím, popřejte tentokrát v „Přítomnosti“ místo straně, která zde dosud slyšena nebyla — finančnímu úředníku.

Valná většina stížností proti finanční správě týká se daně z obratu a daní přímých, a to zejména daně důchodové a výdělkové. Finanční správě se především vytýká, že předpisy těchto daní jsou přehnané, t. j. svou výší neodpovídají ani zákonu ani skutečným poměrům, dále že řízení ve věcech daňových jest příliš zdlouhavé, a konečně, že daně jsou vymáhány bez ohledu na platební schopnost poplatníkovu. Nelze tvrditi, že by organizace finanční správy byla vzorem dokonalosti, nelze však také všechnu vinu svalovati jen na finanční

správu a její úřednictvo. Dovolte mi poukázati trochu na to, jak si ve styku s finančními úřady počíná veřejnost sama.

Jak známo, v daňových věcech začíná styk poplatníka s úřadem, berní správou, podáním přiznání. V přiznání má poplatník učiniti veškeré údaje podle nejlepšího vědomí a svědomí. Soudě podle daňových přiznání, je toto svědomí našeho občanstva velmi široké. Škoda, že finanční správa nemá statisticky zachycena, jaké procento přiznání bylo beze změny vzato na podklad pro vyměření daně. Je jich žalostně málo. Tak málo, že Vám každý referent z paměti vyjmenuje všechny své poplatníky, kteří, jak říkáme, „slušně“ přiznávají. Jinak hledí každý, aby dostal vyměřeno co nejméně. Způsobů, jimiž se poplatníci snaží alespoň částí svých příjmů zdanění uniknouti, je mnoho, existuje o tom dokonce i literatura, a jsou mnohy tak naiivní, že způsobují i pocit urážky v úředníku, na jehož neznalost jsou vypočteny. Namítnete snad, to že je ta vžitá nedůvěra finančního úředníka ke všemu, co poplatník ve svém přiznání udá. Škoda, že nelze uveřejniti seznam osob, se kterými bylo pro zkrácení daní provedeno trestní řízení. Je jich již hezkých pár tisíc a jsou mezi nimi jména velmi známá, jména charakterů jinak bezvadných, jež by nikdy druhého neošidili o 5 korun, jež se však nerozpakovaly ošiditi státní pokladnu o 50 tisíc nebo o 5 milionů. Jak mnoho hřeší naši poplatníci ve svých přiznáních, toho důkazem jest každoroční stamilionový výnos pokut uložených v trestním řízení — a to musíme ještě vzít v úvahu, že trestní referáty nejsou vybaveny tak, aby mohly věnovat pozornost alespoň jedné desetiné poplatnictva. Možno tedy tvrditi, že jest bílou vránou poplatník, jež přiznává podle zákona a pravdy vše, zejména též majetek kapitálový, který, jak patrně z publikované statistiky, se skoro vůbec nepřiznává.

Co má nyní vyměřující úředník s přiznáním počítí? Tam, kde podle jeho názoru přiznání se alespoň trochu blíží skutečnosti, t. j. kde se přiznává tak okolo 70—80%, nejde-li o velké částky, přiznání uzná a daň vyměří. Je při tom bez další práce, zejména nemusí očekávat obvyklý rekurs a má radost, že zase přibyl jeden, který „slušně přiznává“. Jinak koná obvyklá šetření, t. j. dotazy poplatníkovi a třetím osobám, zejména jeho dodavatelům a odběratelům, snaží se zjistiti pravdu, nebo vyslechně znalce a daň vyměří podle jejich odhadu. Při tom může ovšem dojiti k odhadům nejen nepřiměřeně nízkým, ale i přemrštěným, ať už z neznalosti věci nebo z jiných důvodů, jsem však přesvědčen, že případy předanění jsou velmi řídké a jsou zpravidla cestou odvolání a mimořádných daňových úlev přivedeny ne správnou mírou. Rozhodně utíká státní pokladně mnohonásobně více poddaněním než získává předaněním. Ostatně jest v zákoně na zájmy a práva poplatníkovy dobře pamatováno a zákon sám vybavuje poplatníka řadou prostředků, jimiž se může předanění s úspěchem brániti, takže případy skutečného předanění jsou velmi řídké.

Žel, že poplatnictvo nepoužívá těchto prostředků jen k tomu účelu, nýbrž zneužívá jich též k tomu, aby zdanění uniklo, nebo se placení daní vyhnulo, a zavaluje finanční úřady lavinou odvolání, stížností, žádostí za slevu, posečkání atp. většinou naprosto neodůvodněných. Jest to přímo papírová vojna, kterou poplatníci s finanční správou vedou. Finanční úřady prostě nemohou tuto záplavu různých podání řádně a včas vyřídit. Pracuje-li se rychle, trpí kvalita práce, pracuje-li se důkladně, nelze se zase vyřízení dočkat. Jest samozřejmé, že tím trpí stejně poplatník dobrý jako špatný a ten, komu se stala křivda a domáhá se nápravy, je právem rozhořčen, že to dlouho trvá, často několik let, než jeho jednoduchý případ jest vyřízen. Nemá však vinu hledati jen na finanční správě, v první řadě jsou vinni ti, kdo svými zbytečnými podáními zatěžují finanční úřady tak, že agenda vázne.

Je možno zříditi daňové soudy?

V Senohrabech 31. VIII. 1935.

Vážený pane redaktore!

Na dovolené dostávám do ruky 33. číslo „Přítomnosti“ s článkem p. Fa. „Zříd'te daňové soudy!“. Článek konstatuje nedostatky naší daňové vyměřovací praxe tak správně, že považuji za nezbytné poukázat na to, že dochází k nesprávným závěrům tam, kde doporučuje nápravu. Článek je příliš vážný a závažný, aby bylo dovoleno přejíti mlčením i jeho — podle mého názoru — omyl: totiž právě doporučení zříditi nezávislé soudcovské orgány na přezkoumávání vyměřovací činnosti berních správ.

Tato myšlenka není v podstatě nová. Již při sdělávání základních zákonů republiky tanula autorům na mysl, ba dokonce v podobě mnohem širší. Tehdy byl úmysl vytvořiti celou organizaci správního soudnictví, t. j. soudů, které by byly nezávislé na výkoně moci (tak jako soudy civilní a trestní) a jejichž funkcí by bylo přezkoumávaní její nálezy. Instituce nejvyššího správního soudu, kterou jsme celkem převzali ze zákonodárství rakouského, měla býti časem doplněna zřízením správních soudů nižších — proto byl také náš správní soud nazván tehdy již s ohledem na tyto plány „nejvyšším“, ačkoli žádné nižší neexistovaly.

Jako některé jiné tehdejší ústavně-právní plány, nebyla uskutečněna pak ani tato myšlenka (jejíž realizaci v užším oboru vyměřování daní navrhuje nyní autor článku). Budiž především doporučeno, že idea správního soudnictví vůbec pochází z dob, kdy občan měl být chráněn proti zvlí státu (výkonné moci) a kdy zastupitelství lidu nebylo pro tento účel zárukou dostatečnou. Správní soudnictví se tedy po j m o v ě hodí nejlépe pro konstituční monarchii, neboť v reprezentativní demokracii má občan proti zvlí státu silné záruky jiné — politické: úřad je odpověden úřadu nadřízenému, tedy v poslední instanci ministroví, ministr je odpověden parlamentu, parlament lidu. Ovšem že ve správní a politické praxi tyto pojmové závislosti a souvislosti nejsou tak zřejmé — proto také byla i u nás ponechána instituce nejvyššího správního soudu jako řešení kompromisní, chránící konec konců také příslušníka menšiny proti nezákonným zásahům většiny (ačkoli tato ochrana je prakticky málo cenná, neboť většina má možnost usnésti se na z á k o n ě, který pak nejvyšší správní soud přezkoumati není oprávněn). Právě proto, že zřízení zastupitelské demokracii není ještě dosti vžitě a vskutku demokratické, bylo by jistě nesmírnou chybou zrušovati snad nejvyšší správní soud, který se u nás dobře vžil a přímo skvěle osvědčil.

Podrobnější odůvodňování existence nejvyššího správního soudu i pro naše ústavně-právní poměry by vedlo příliš daleko chtěl jsem jen poukázat na to, že tato instituce jest pro náš ústavně-právní život v ý j i m k o u (i když nadmíru blahodárnou) a že již z toho důvodu nelze doporučiti její rozšířování, které by odporovalo pojmové ústavní konstrukci našeho státu.

Důležitější však snad ještě jsou mně tu důvody jiné. Jde především o otázku laického živlu v navrhovaných soudech. Ačkoli se v tom směru článek jasně nevyslovuje, budiž tu hned po pravdě konstatováno, že posavadní zkušenosti s laickým živlem v soudnictví nevybízejí právě k dalšímu vytváření laických soudů: tam, kde laikové mají skutečně převážný vliv na výrok soudu (na př. v porotách), je výsledek vždy velmi, velmi nejistý a zhusta přímo v rozporu se spravedlností, ať již zákonnou nebo etickou; tam, kde jest vliv právníků z povolání větší (na př. v rozhodcích soudech bursovních), dopadá výrok soudu beztak v převážné většině při-

Vámě pak nejen vyměřování daní a souvisící s tím agenda odvolací, ale též vybírání, resp. vymáhání daní. Ve veřejnosti převládá sice mínění, že daně se scházejí poměrně snadno a bez velkého nucení. Tento názor jest dobře vyjádřen ve článku „Zříd'te daňové soudy“ ve 33. čísle Přítomnosti slovy:

„Jest že daně platí málokdo nějak zvláště rád, ale naše občanstvo jest přece kulturně i politicky na tolik vyspělé, aby a bylo toho vědomo, že stát potřebuje peníze a že jich nechce zadarmo, ježto za ně navzájem také něco poskytuje. Proto — byť i ne právě s potěšením — jest přece jen každý ochoten státu daň zaplatiti, ovšem bude-li po něm požadováno jen to, co mu zákon skutečně ukládá a co slušně může zaplatiti.“

Kdyby krásná utopie, která jest těmito slovy líčena, byla pravdou, bylo by úřadování u berních úřadů a berních správ lhostejnou, a polovina úřednictva musela by odtud pryč, protože by zde neměla co dělat. Ve skutečnosti, jak potvrdí každý berní úředník, platí daně přesně podle zákona a bez nucení, t. j. bez upomínky a exekuce sotva 5 % poplatníků. Množství neplatů a nedoplatek brzdí jejich včasné vymáhání, nedoplatky rostou, až za více let přesahují platební možnost poplatníka. Daňové zatížení jest dnes vysoké, za jeden, za dva roky dá se daň zaplatiti ještě z běžných příjmů, dluh za více let lze vyrovnati zpravidla jen likvidací části majetku, jinak naroste do té míry, že převyšuje celé poplatníkově jmění. Finanční správa takové nedobytné nedoplatky odepisuje, pokusí-li se však napřed dostati alespoň jejich část, slyšíme stížnosti, že daně jsou vymáhány bez ohledu na poplatníkovu platební schopnost. Není to však zpravidla vinou úřadu, že nedoplatky tak narostly.

Jest pravda, že organizace finanční správy v mnohých směrech vyžaduje reformy, zejména máme-li na mysli daně přímé a daň z obrátu. Nevyhovuje na př. ani sám zákon o přímých daních, jehož ustanovení vykazují mnoho mezer a nejasností, rovněž naše konstrukce daně z obrátu volá po radikální reformě, nelze přec přihlížeti k tomu, jak celková suma jejich nedoplatek ročně o desetimilionové částky vzrůstá, je třeba zlikvidovat staré miliardové nedoplatky, které státní pokladna nikdy neuvidí, jež však stojí finanční správu mnoho práce a peněz a poplatníky mnoho žlučí, je třeba zjednodušiti řízení ve věcech daňových, zrychlití je, snížit režii, která u daní přímých a daně z obrátu je relativně nemožně vysoká, nutno se postarat o lepší školení personálu, znalost daňových předpisů dnes nestačí, finanční úředník musí ovládat účetnictví, má být vzdělán i hospodářsky. Finanční správa je si jistě vědoma těchto svých úkolů a pracuje na nich, žel, že tempem trochu pomalým.

Nutno však apelovat také na naši veřejnost, aby měla pro situaci finanční správy pochopení, neztěžovala jí její práci a neviděla v každém jejím opatření zlý úmysl poplatníka zničit. Snad žádný úřad není terčem tak nenávislných útoků jako berní správy a berní úřady, zejména v době předvolební se v nich denní tisk přímo předhání. Nikdo si však nedá práci, aby zjistil, na kolik jsou tyto útoky odůvodněny, kolik viny nese úřad a kolik by ji mělo býti přičítáno na vrub poplatníka. Věřte, u úřadů je mnoho dobré vůle vyjít s poplatníkem v dobrém, je však také třeba, aby více dobré vůle bylo na straně druhého — u poplatníka. Jak jsem již řekl, je dobrých poplatníků žalostně málo a není proto důvodů, abychom si líčili situaci tak růžově, jak to činí autor shora reprodukované idyly, po jejímž přečtení jsem napsal těchto několik řádek. Probíráti věc podrobněji, vymyká se rámci „Přítomnosti“.

Děkuji Vám, vážený pane redaktore, za laskavost, se kterou jste poskytl mým řádkům místa, a prosím, abyste přijal projev mé úcty.

Váš D. S.

padů tak, jak to odpovídá názoru onoho právníka, i když ani nemá formálního hlasovacího práva (jako ve zmíněných rozhodcích soudech). Ostatně že by se laikové při nesmírné spletnosti současných hospodářských poměrů i právních předpisů neosvědčili ani v navrhovaných soudech, to vyplývá prostě již z toho, že se neosvědčili ani v daňových komisích, jejichž činnost článek podrobuje výstižné kritice. Hic Rhodus, hic salta!

Avšak i bez ohledu na otázku laického živlu vzbuzuje návrh pochybnosti. Mají soudy nastoupiti na místo druhých instancí berních? mají pak být druhé instance vůbec odstraněny? Nebo se mají o kompetenci dělit, a jak? Mají soudy dokonce prováděti, jak to článek navrhuje, průvodní řízení? Ale pak by berní správy musly vyměřovati daně úplně ze vzduchu, odvolací agenda by nesmírně vzrostla a pro nové soudy by bylo nutno vytvořit ohromný aparát, téměř tak ohromný, jako je nynější soustava berních instancí!

Největší pochybnost ovšem vzbuzuje otázka nákladu na tyto nové soudy: v době, kdy nejsme přes stálé volání veřejného mínění i odborných organizací právních a hospodářských s to dosáhnouti řádného vybavení soudnictví již existujícího, zdá se mi holou utopií osnova zcela nového odboru justičního, který by nezbytně vyžadoval velikého počtu personálu a již tím velikého nákladu.

A tu jsem dospěl k hlavní příčině, pro kterou na článek p. Fa. reaguji: lituji upřímně, že článek tak vážný a výstižný vrcholí v návrzích, jejichž neuskutečnitelnost v dohledné době jest při bedlivějším přihlídnutí na bíle dni. Otázka vadného vyměřování daní — a zejména přímých daní — je tak závažná, že v zájmu poplatníků i v zájmu státu bychom měli všichni hledati nápravu, ale ovšem nikoliv prostředky neschopnými realizace, nýbrž prostředky poměrně snadno uskutečnitelnými. Proto by se měli všichni ti, kdož mají schopnosti a možnosti působiti na veřejné mínění i na správu našeho státu spojití ve hledání místa nejmenšího odporu. A snad by mohli po prostudování otázky pro nejbližší dobu stanoviti svému společnému úsilí tyto cíle:

1. Působiti k tomu, aby nejvyšší správní soud byl vybaven dostatečným množstvím personálu, zejména také konceptního. Tim by se zkrátila doba projednávání stížností u tohoto tribunálu a bylo by možno dosáhnouti zcela nebo téměř zcela téhož účinku, jako zřízením zvláštních nižších správních soudních stolic, zejména kdybychom zároveň dosáhli

2. podstatného rozmnožení personálu berních správ a berních instancí odvolacích, takže by se vskutku podstatně zkrátila doba od vyměření daně k vydání výměru odvolacího a tím i ke konečnému rozhodnutí nejvyššího správního soudu;

3. působiti prostřednictvím parlamentu k tomu, aby konečně byla učiněna přítrž ošklivé vyměřovací praxi, o které se článek p. Fa. správně zmiňuje, totiž předepisování v přímém rozporu s judikaturou nejvyššího správního soudu v naději, že snad některý poplatník se odhodlá ke stížnosti na nejvyšší správní soud. Zde právě jest na místě demokratická kontrola veřejné správy, o které jsem se zmínil hned na začátku: vyměřovací praxi upravuje výnosy ministr financí, podléhající přece parlamentu — bude jistě lehčí prosaditi změnu v nynější praxi vyměřovacích úřadů nežli prosaditi vytvoření nesmírně nákladné a ovšem i zcela nevyzkoušené nové instituce.

A nakonec mně dovoďte, vážený pane redaktore, ještě poznámku rázu obecného: správná kritika i nevhodné závěry z ní, jak je p. Fa. podal, jsou přímo školským příkladem choby, která se v poslední době — jistě pod vlivem událostí v některých státech jiných — u nás citelně šíří. V jakési nervosní nedočkavosti chtějí někteří — a velmi dobří! — lidé mezi námi každý nedostatek veřejného života léčiti hned vytvářením nových a nových institucí, nevyzkoušených a zhusta velmi nákladných, místo aby tutéž energii vynaložili raději na prosazování plného a poctivého využití institucí již existujících, u nichž alespoň známe již jejich dobré i špatné stránky a na jejichž další provoz již pamatujeme úplně nebo při nejmenším z převážné části v posavadních státních rozpočtech. A přece — jak často lze prostými prostředky a malými poměrně změnami v praktikování trvajících již zařízení dosáhnouti nápravy rychle a bez nebezpečí otřesů tam, kde reformátor netrpělivý navrhuje hned rozsáhlé a drahé novoty zákonodárné i institucionální o nedohledných účincích.

Zůstávám, vážený pane redaktore,
Váš oddaný

Dr. Albert Kafka.

K článku dra J. Schieszla

Pane redaktore,

nechci sice předbíhat Vaší odpovědi na článek p. dra Schieszla v 33. čísle „Přítomnosti“, ale přece jen bych chtěl panu autorovi stručně vysvětlit, proč se jeho úvahám dostalo tak nevlídného přijetí, na něž si on tolik stěžuje.

Konstatuji jen toto: pan dr. Schieszl první z osob, jejichž hlas bývá přijímán vážně a které si na to činí nárok, projevil blahovolné porozumění pro počínání oněch průmyslníků, kteří se pokoušejí dohánět „nacionalismem“ to, co jim chybí na hlasech. My všichni jsme to horlivě odsuzovali, pan dr. Schieszl to pochopil a tedy pardonoval. Necht' se nediví, že za tohle není pardonován on. — Pan doktor si ve svém článku zahrál s ideou stavovství. Jako člověk, který poněkud rozumí politice, což sám o sobě tvrdí, zajisté ví, že stavovství je dnes heslem politické a sociální reakce a že se dějí pokusy o jeho uskutečnění jen ve státech, které jsou dnes baštami reakce. Jak se potom může divit, že se všechny demokratické listy postavily k jeho zahrávání s onou ideou do střehu? — A konečně: pan dr. Schieszl nám předvedl dojemný obraz československých průmyslníků, utlačovaných československými dělníky. Může vůbec žádat, aby se někdo před tímto obrazem tvářil vážně?

Budu Vám vděčen, pane redaktore, uvedete-li tento dopis panu doktoru na vědomí tím, že jej otisknete v „Přítomnosti“.

Váš oddaný *Zdeněk Smetáček.*

F. BAUM, Praha XII, Španělská 10, telefon 315-72,
vyučuje němčině, franštině, moderní a světové literatuře. Přípravuje ke všem zkouškám. **Zvláštní konverzační kroužky pro pokročilé o 4-6 účastníků (5 Kč za 1 hodinu)**

DOM DOPISNÍ PAPÍR
DENNÍ POTŘEBY

100 listů normalisované velikosti 210×297 mm • 100 obálek 105×215 mm s vložkou z hedvábného papíru • Zvláště levný, přesto však jemný a reprezentační dopisní papír • Ve velmi vkusné krabici za Kč 38.—

KAREL KELLNER, PRAHA • VÁCLAVSKÉ N. 61 • DLOUHÁ TŘ. 17